

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

סעודה שלישית

נשא תשב"ג (חלק ב)

בה תברכו את פני ישראל

• במדרש: מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, בזכות האבות, והמעשרות שהפרישו האבות • נגמרא: משחרב ביהמ"ק כל יום קללתו מרובה מחבירו והעולם מתקיים על קדושת וקא לציין, ועל יהא שמייה רבא • ברכת כהנים מבטלת כל הקללות ומהפכות אותם לרחמים • בבית דין שלמטה גם לפני משורת הדין נקרא אמת, ובכח זה גם בשמים דנין כן • פשרה מותר רק כשאין יודעין דין הגמור • ביאור החילוק בין השלום והאמת, דשלום הוא שמו של הקב"ה, ואמת הוא רק חותמו • התורה היא מדת אמת • בצדיקים שהם ענוים, שייך מדת האמת גם בעולם הזה • נמרא: אין להזכיר שלום במרחק, אבל הזכרת נאמן מותר • תנא דבי אליהו: אפילו יחיד ששונה, הקב"ה יושב ושונה כנגדו. וצדיקים הם זוכים לשמוע קולו יתברך, ועובדא מהישמח משה בזה • מצד טבע הבריאה אי אפשר לבני אדם להשכין שלום ביניהם, והוא רק על ידי השפעת מדת השלום מלמעלה •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ו לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדשו

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: #1700 845-366-2793

35 מינוט מתוך 54 קלאר ★ ★ ★ ★

לשון קדשו - קונטרס שלב (חלק ב)

לשון קדשו:

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 2 → 4 → 2 → 23. 2

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

929-522-1515

דרוק 1 דערנאך 825 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

♦ ברכת מזל טוב ♦

הר"ר יואל מעריץ הי"ו (כ"ר יושע מתת'י)

לנישואי בנו החתן יונתן בנימין נ"י

עב"ג בת הר"ר יואל יצחק גרינפעלד הי"ו

הר"ר יואל וויינשטאק הי"ו (בן הרב יוסף הערש)

לאירוסיו בנו החתן מאיר נ"י - עב"ג בת

הר"ר שמעון יואל גליק הי"ו

♦ יהם יעלו לזכרון ♦

הרבני החסיד, איש יקר שבערכי, גמל טוב לאחרים,
עזר לנצרכים ולכבדות נשברים, עשה פעולותיו בהצנע לכת,
והשתעשע בלימוד התורה

רבי טובי' יוסף ז"ל לעפקאוויטש

בן הרה"ח ר' משה ז"ל

נפטר י"ז סיון תשפ"ד

זכות
הגליון
לעילוי
נשמת

הרה"ח המפורסם, כל ימיו עמד בעבר נאמן לעשות
רצון קדשו של רביה"ק ז"ע, עוסק בצרכי ציבור באמונה,
בונה ומקים ישיבות בתי מדרשות ומקוואות

רבי יהונתן בנימין ז"ל פייערווערקער

ב"ר אברהם צבי ז"ל

נפטר י"ג סיון תשנ"ט

לזכר עולם יהיה צדיק

האי גברא רבא, הנאון הגדול, צדיקא ופרישא,
אשר האיר לארץ ולדרים

הרה"ק רבי משה זצוק"ל פארהאנד

אב"ד ור"מ ק"ק מאקאווא - ובעמח"ם אהל משה

בן הר"ר יוסף צבי זצ"ל - נפטר י"ז סיון תש"ד

האשה החשובה מרת
שרה ע"ה לאנדא

ב"ר אברהם פנחס ז"ל הי"ד

אשת הרה"ח ר' אברהם צבי ז"ל
נפטרה י"ט סיון תשנ"ח

♦ הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש, וזנתו מרת שפרה יענטא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל ♦ מרת חיה רבורה ע"ה ב"ר מאיר ז"ל וויינשטאק, כ"ז מבת תשפ"ו ♦ הר"ר יקותיאל יודא ע"ה ב"ר קלונימוס קלמן הי"ו, כ"ב ניסן תשפ"ו ♦

KolSatmar.com

א

קושיזות ודקדוקים בפרשת בְּרַכַּת כֹּהֲנִים

דִּבֶּר אֶל אֶהֱרֹן וְאֶל בָּנָיו לֵאמֹר, כֹּה תִבְרְכוּ אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמֹר לָהֶם. יִבְרַכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ, יָאֵר ה' (פָּנָיו אֵלֶיךָ וַיַּחֲנֶךָ), יִשָּׂא ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיִשֶּׁם לְךָ שְׁלוֹם.

ה

קושיא ג

במדרש: אמרה כנסת ישראל להקב"ה, לכהנים אתה אומר לברכנו, אין אנו צריכים אלא לברכתך, השקיפה ממעון קדשך וברך את עמך. אמר הקב"ה, אע"פ שאמרת לכהנים שיברכו אתכם, אני עומד עמהם ומברך אתכם דער מדרש זאגט אין ילקוט^א, יִבְרַכְךָ ה' וְיִשְׁמְרֶךָ, זה שאמר הכתוב (תבוא כו, טו) השקיפה ממעון קדשך [מן השמים] וברך את עמך את ישראל, אידן האבן געזאגט, רבוננו של עולם דו האסט געזאגט פאר די כהנים זיי זאלן בענטשן [אידן], אין אנו צריכין אלא לברכותך, [אונז] זעמיר נישט צופרידן [מיט] וואס [בלוין] די כהנים זאגן. האט דער בורא כל עולמים געזאגט, ושמך את שמי על בני ישראל ואני אברכם^ב, כאטשיג איך הייס די כהנים [צו בענטשן], אבער איך זאג מיט, איך זאג אויך, ואני אברכם.

ו

ויש להבין שייכות הפסוק השקיפה ממעון קדשך, דמיויר בענין נתינת המעשרות, עם הענין של ברכת כהנים

ג) לכאורה [יש להבין] וואו קומט אהער דער פסוק השקיפה ממעון קדשך. דער השקיפה ממעון קדשך שטייט דאך ערגעץ נאך [וידין] מעשר, [דבסוף פרשת] כי תכלה לעשר את כל מעשר תבואתך [נאמר שם] השקיפה [ממעון קדשך וגו', און] דאס איז דאך געבינדן מיט עפעס [עם מצות מעשר], דעס וברך את עמך את ישראל. נישט סתם [מיט] ברכת כהנים.

^א בילקוט שמעוני (רמז תשי): וידבר ה' אל משה לאמר כה תברכו את בני ישראל אומר להם וגו', זה שאמר הכתוב השקיפה ממעון קדשך מן השמים, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה, רבש"ע לכהנים אתה אומר לברכנו, אין אנו צריכים אלא לברכתך, השקיפה ממעון קדשך וברך את עמך. אמר להם הקב"ה, אע"פ שאמרת לכהנים שיהו מברכין אתכם, אני עומד עמהם ומברך אתכם. לפיכך הכהנים פורסין כפיהן, לומר שהקב"ה עומד עלינו, שנאמר (שיר השירים ב, ט) הנה זה עומד אחר כתלנו משגיח מן החלונות, מבין אצבעותיהם של כהנים, מציץ מן התרפים, בשעה שפושטים כפיהם, לכך נאמר כה תברכו את בני ישראל. [נמוקורו בתנחומא (סימן ח), וכעין זה בכמדר רבה (יא, ב)].

ועיין בגמרא סוטה (לט): וכי מהדר אפיה [הכהן] מציבורא [בברכת כהנים] מאי אמר, אדבריה רב חסדא לרב עוקבא ודרש, רבוננו של עולם עשינו מה שגזרת עלינו עשה עמנו מה שהבטחתנו [פירש"י]: שתסכים על דינו, כדכתיב ואני אברכם, השקיפה ממעון קדשך מן השמים וגו'.

^ב וכמבואר בגמרא חולין (טז): דתניא, כה תברכו את בני ישראל, רבי ישמעאל אומר, למדנו ברכה לישראל מפי כהנים, לכהנים עצמן לא למדנו, כשהוא אומר ואני אברכם, הוא אומר כהנים מברכין לישראל, והקב"ה מברך לכהנים. רבי עקיבא אומר, למדנו ברכה לישראל מפי כהנים, מפי גבורה לא למדנו, כשהוא אומר ואני אברכם, הוא אומר כהנים מברכין לישראל, והקב"ה מסכים על דם [פירש"י]: רבי ישמעאל מוקי ליה אכהנים ורבי עקיבא מוקי ליה לישראל. אלא ארבי עקיבא ברכה לכהנים מנא ליה, אמר רב נחמן בר יצחק מואברכה מברכך [לך יב, א]. [ועיין עוד בכמדר רבה (יא, ח)].

וברש"י בפרשתו (ו, כז): ואני אברכם. לישראל, ואסכים עם הכהנים. דבר אחר ואני אברכם, לכהנים.

ז הקדמה לקושיא ה-ז

במדרש פרשת לך עזה^ז ויתן לו מעשר מכל, אמרו דמכח אותה ברכה [שבידך מלכי צדק לאברהם] אכלו ג' יתדות גדולות בעולם, אברהם, יצחק, ויעקב, שנאמר בהם בכל מכל כל, והוא בזכות ויתן לו מעשר מכל^ז.

אין מדרש רבה אין פרשת לך לך^ז שטייט, [בהפסוק] ויברכהו ויאמר ברוך אברהם לקל עליון קנה שמים וארץ, וברוך קל עליון אשר מגן צריף בידך [לך יד, יט-כ].

שמועסט ער פון די ברכה [שבידך שם את אברהם, וממה דסיים שם הכתוב] ויתן לו מעשר מכל. ברענגט ער, אברהם אבינו האט געזאגט, כל העולם פולו איז [מתברך] על ידי מעשר, שנאמר ויתן לו מעשר מכל, [און] הקדוש ברוך הוא האט אים געבענטשט מיט 'בכל', וה' ברוך את אברהם 'בכל' (חיי כד, א) ווייל ער האט ויתן לו מעשר מכל. און ביי יצחק'ן אויך אזוי [דכתיב ביה (תולדות כז, לג) ואכל מכלי], און ביי יעקב [שטייט] וכי יש לי מכל, (וישלח לג, יא), בכל מכל כל האט מען געבענטשט, ווייל ער האט געגעבן מעשר.

ח

ואחר כך אמרו במדרש, מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, רבי יהודה אמר מאברהם, שנאמר 'פה' יהיה זרעך, 'פה' תברכו את בני ישראל. ר' נחמיה אמר מיצחק, שנאמר ואני והנער נלכה עד 'פה'. ורבנן אמרי מיעקב, שנאמר 'פה' תאמר לבית יעקב.

נאך זאגט [דארט] דער מדרש^ח, מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים. איז דא איין מאן דאמר, פון אברהם אבינו. דער בורא כל עולמים האט געזאגט פאר אברהם אבינו 'פה' יהיה זרעך [לך טו, ה], און אזוי איז 'פה' תברכו. און איין מאן דאמר זאגט פון יצחק אבינו, [שנאמר לו] נלכה עד 'פה' (וירא כב, ה), [ובברכת כהנים נאמר] 'פה' תברכו.

און איין מאן דאמר זאגט פון יעקב אבינו, שנאמר (יתרו יט, ג) 'פה' תאמר לבית יעקב, דאס מיינט מען יעקב'ן [בעצמו]. אין זכות פון יעקב'ן, וועט עטס האבן ברכת כהנים.

^א בבראשית רבה (מג, ח): ויתן לו מעשר מכל [לך יד, כ]. רבי יהודה בר סימון אמר מכה אותה ברכה אכלו ג' יתדות גדולות בעולם, אברהם, יצחק, ויעקב. באברהם כתיב וה' ברוך את אברהם בכל, בזכות ויתן לו מעשר מכל. ביצחק כתיב (תולדות כז, לג) ואכל מכל, בזכות ויתן לו מעשר מכל. ביעקב כתיב (וישלח לג, יא) כי חנני אלקים וכי יש לי כל, בזכות ויתן לו מעשר מכל.

ועיין עוד בתנחומא חיי שרה (סימן ד): וה' ברוך את אברהם בכל, בזכות מה, בזכות שהפריש מעשר מכל, שנאמר ויתן לו מעשר מכל. ובפסיקתא רבתי (פרשה כה): אברהם הפריש מעשר ראשון, ויתן לו מעשר מכל. יצחק הפריש תרומה גדולה, וזרע יצחק בארץ ההיא וימצא בשנה ההיא מאה שערין ויברכהו ה' (תולדות כז, יב), אמר רבי כל מקום שיש ברכה אין שיעור, והוא אומר מאה שערין ויברכהו, אלא מכאן שהיה מודד כדי להפריש תרומה. ומעשר שני הפריש יעקב, מנין, אמר רב הונא אמר רבי אחא וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך (ויצא כח, כב). אמר רבי סימון בר' יודה בי ר' סימון בשם רבי יוסי בן רבי אילעאי, אף אבותיכם לא ברכתי אותם אלא בזכות המעשרות, ואברהם זקן בא בימים וה' ברוך את אברהם בכל, וכן ביצחק ואכל מכל, וכן ביעקב וכי יש לי כל. אמר להם משה, הוראילו ואבותיכם לא נתברכו ולא זכו להתגדל בעולם, אלא בכח המעשרות, הוי זהירים אף אתם להוציא את המעשרות, עשר תעשר.

^ז לשון הגמרא בבא בתרא (זי). וכן הוא בנוסח שבסוף ברכת המזון (למנהג העולם, אבל מנהג רבינו היה בשינוי קצת, וכפי נוסח סידור ר' קאפיל וסידור תפלה ישרה, ועיין בזה בזמירות דברי יואל לשבת אות רכא).

^ח בבראשית רבה (שם בהמשך): מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן, ר' יהודה אמר מאברהם, 'פה' יהיה זרעך [לך טו, ה], 'פה' תברכו את בני ישראל. ר' נחמיה אמר מיצחק, שנאמר ואני והנער נלכה עד 'פה', לפיכך אמר המקום כה תברכו את בני ישראל. ורבנן אמרי מיעקב, שנאמר 'פה' תאמר לבית יעקב, וכנגדו כה תברכו את בני ישראל.

ט

קושיא ה

ודקדק היפה תואר, דאינו מוכן מה שהקשה המדרש מהיכן זכו לברכת כהנים, והלא אפשר דהוא פשוט מצד רחמיו וחסדיו של הקב"ה, ומהיכן תיתי שהיה על ידי איזה זכות

[און] דער יפה תואר פרעגט דאָרטן.

(ה) קודם פרעגט ער, וואָס איז דער [שאַל] מַהִיכֵן זָכוּ לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים, [איז דען] עפעס אַ קְשִׁיָּא פֿון וואַנענט? [והלא יש לומר בפשוט, אז] דער בורא פֿל עולמים האָט געוואָלט געבן רַחֲמִים וַחֲסָדִים. דער בורא כל עולמים האָט אַסאַךְ רַחֲמִים וַחֲסָדִים געגעבן פֿאַר אידן, וואָס איז אַ קְשִׁיָּא [מהיכן זכו לברכת כהנים].

י

קושיא ו

ועוד דקדקו שם בפי"ת ובנוה"ק, דלכאורה מה שייך כל הענין דברכת כהנים, לענין הפסוק דשם, וַיִּתֵּן לוֹ מִצֵּשֶׁר מִכָּל

(ו) און דערנאָך שטעלט ער זיך, פרעגט ער וואו קומט דאָס אָהער [לענין קרא דהתם], - אַזוי פרעגן ביידע, דער יפה תואר, מיטן נזר הקודש', - זיי פלאַגן זיך [לתרץ זה, כי] לכאורה וואו קומט דאָס עפעס אָהער פלוצים די בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, ער שמועסט דאָ [פון] וַיִּתֵּן לוֹ מִצֵּשֶׁר מִכָּל, און פלוצים פאלט ער אַרָאָפּ [מיט אַ קשיא] מַהִיכֵן זָכוּ יִשְׂרָאֵל לְבִרְכַּת כֹּהֲנִים, [ואינו מוכן] וואָס אַ שייכות האָט דאָס עפעס אָהער די מימרא, מ'שמועסט גאָרנישט פון דעם, מ'שמועסט נישט פון בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, מ'שמועסט נישט פון די אַלע זאַכן, [און] נישט פונעם [לשון] 'כֹּה'.

וואו קומט עפעס אָהער גראַד נאָכדעם, דער גאַנצער מאָמר פון מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים.

טו

קושיא ז - מתוך הדרוש

[גם יש להבין בדברי המדרש הנזכר בפרשת לך, למאן דאמר שזכו ישראל לברכת כהנים בזכות יעקב אבינו, ולמד לה מהפסוק 'כה' תאמר לְבֵית יַעֲקֹב, הנאמר במתן תורה. דיש להבין מה קישור יש לענין בִּרְכַּת כֹּהֲנִים, עם פסוקים אלו שנאמרו לישראל קודם מתן תורה, דמשמע מזה שהיה צורך בברכת כהנים לענין קבלת התורה].

(הקושיא בדברי רבינו, להלן באות מד)

¹ ביפה תואר על הבר"ר שם: מהיכן זכו ישראל כו'. אפשר שמאחר שמלכי צדק היה כהן, ובירך לאברהם, ולא פירש הכתוב רק ברוך אֲבָרָם לְקַל עֲלֵיוֹן, סבירא ליה שמסתמא היא הברכה המיוחדת לכהנים. ומשום הכי נכתב מחלוקת זה כנאן, שהוא המקום הראשון לרמוז ברכת כהנים בתורה, וממילא נכתב עוד אחר שהזכיר וַיִּתֵּן לוֹ מִצֵּשֶׁר מִכָּל וכו'. אי נמי, אידי דקאמר לעיל ברכת ג' האבות בכל מכל כל, מייתי הא דברכת כהנים נמי, הכוללת כל הברכות, [וברכה זו] נמשכה לנו מברכת האבות. אבל קשה, מאי בעי מהיכן זכו ישראל, דמנא ליה שבזכות אחרים הוא, ולא בזכות עצמם, או מחסד קל, כי חפץ בברכתם, כמו שנתן להם כְּמָה מילי מעלייתא. ועוד במאי פליגי וכו'. [נועיי"ש מה שמתרץ בכמה דרכים לפי דרכו].

² בנזר הקודש שם: מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים. צריך עיון מה ענין זה לכאן, כי אין כאן מקומו. ועוד קשה מה זו שאלה מהיכן זכו ישראל לברכת כהנים, כי שמא הוא מחסד קל עליון, ואיננו בזכות האבות. [נועיי"ש]

תירוצו לדרכו].

ישוב הקושיות בפרשת פְּרִכַת פְּהָנִים

לא

הקדמה לישוב קושיא ג, וישוב קושיא ה-ו

נָאָר וּוָאס ס'ליגט אין דעם, (ולבאר) וּוָאס אויף פְּרִכַת פְּהָנִים ברענגט ער צי (במדבר) דעם הַשְּׁקִיפָה מִמַּעוֹן קִדְשֶׁךָ (קושיא ג). לְאָמִיר זַעֲן.

לב

במשנה סוטה, מיום שחרב בית המקדש, אין יום שאין בו קללה. ובגמרא שם, בכל יום קללתו מרובה משל חבירו, ואלא העולם על מה מתקיים על קדושת ובה לציון, ועל יאה שמייה רבא דבתרא אנדחא

וואָרן די משנה זאָגט אין סוטה^ה, משחרב בית המקדש, אין לך יום חלילה שאין בו קללה. און (בגמרא איתא עוד, אין לך יום) שלא תהא בו קללה מרובה מחברתה, – אַזוי שטייט אין די גמרא דאָרט^ט אין בבלי, – ועל מה העולם מתקיים, אויף וואָס דען האָט די וועלט אַ קיום, דורך קדושה דסידרא^א, און יִהֵא שְׁמִייה רַבָּא דאגדתא^א. אַזוי שטייט אין די גמרא אין בבלי.

לג

וכעין זה הוא בירושלמי, דאין לך יום שאין בו קללה, דכתיב וְקָל זֹעֵם בְּכָל יוֹם. אבל שם מסיים, מי מבטל, פְּרִכַת פְּהָנִים

[און] אין ירושלמי^ב שטייט אַנדערש, [על משנה זו] משחרב בית המקדש [אין לך יום וכו']^א, ראשונה ראשונה מתקיימת, [דכתיב (תהלים ז, יב)] קָל זֹעֵם [בְּכָל יוֹם].

^ה במשנה סוטה (מח): רבן שמעון בן גמליאל אומר, הַעֵיד רבי יהושע, מיום שחרב בית המקדש, אין יום שאין בו קללה, ולא ירד הטל לברכה, וניטל טעם הפירות. רבי יוסי אומר אף ניטל שומן הפירות.

^ט בגמרא שם (טז): רבן שמעון בן גמליאל אומר משום ר' יהושע, מיום שחרב בית המקדש אין וכו'. אמר רבא, בכל יום ויום מרובה קללתו משל חבירו, שנאמר (תבוא כח, טו) בְּכָל תֹּאמַר מִי יִתֵּן עֲרֹב וּבְעֶרֶב תֹּאמַר מִי יִתֵּן בָּקָר, הִי בָקָר, אֵילִימָא בָקָר דְּלִמְחָר [פירש"י: מי יתן שיבא יום], מִי יִדַּע מֵאֵי הוּי [אם ייטב מן היללה], אלא דחליף [מי יתן והיה זה יום הבא כזה שערך]. ואלא עֲלָמָא אִמָּאֵי קָא מִקִּיָּים [מאחר שהקללה הולכת תמיד ורבה], אַקדושה דסידרא [סדר קדושה, שלא תקנוה אלא שיהו כל ישראל עוסקין בתורה בכל יום דבר מועט, שאומר קריאתו ותרגומו, והן כעוסקין בתורה. וכיון שנוהג בכל ישראל בתלמידים ובעמי הארץ, ויש כאן שנים, קדושת השם ותלמוד התורה, חביב הוא], ואִיהָא שְׁמִייה רַבָּא דאגדתא [וכן יאה שמייה רבה מברך שעונין אחר הגדה שהדרשן דורש ברכים בכל שבת, הוּי נוהגין כך, ושם היו נקבצין כל העם לשמוע לפי שאינו יום של מלאכה, ויש כאן תורה וקידוש השם], שנאמר (איוב י, כב) אֶרֶץ עֵיפָתָה כְּמוֹ אֶפֶל צִלְמֹת וְלֹא סִדְרִים [נתפץ כמו אפל], הֵא יֵשׁ סִדְרִים [סדרי פרשיות דתורה], תופיע מאופל.

^א הוא קדושה שבסדר ובה לציון. וז"ל הטור (או"ח סימן קל"ב): ומתרגמין הקדושה [היינו הפסוק קדוש קדוש קדוש], ואומרים וְתִשְׁאָנִי רַחֵם וּמִתְרַגְּמִין אֲתוּרָא, וְאִמְרִים ה' יִמְלֹךְ לְעֹלָם וָעֶד, וְתוֹגְרוֹם, כְּדִי שִׁיבִינוּ כָּל הָעָם. וזה שנקרא סדר קדושה. וצריך לזהר בו מאד לאומרו בכוונה, דאמר רשב"ג משום רבי יהושע, מיום שחרב בית המקדש אין לך יום שאין בו קללה ולא ירד הטל לברכה, וכל יום מרובה קללתו מיום שלפניו, אלא עלמא אמאי קאי, אַקדושה דסידרא, וואָמֵן יִהֵא שְׁמִייה רַבָּא דאגדתא.

^א היינו בקדיש דרבנן שאומרים לאחר שדורשין בדברי אגדה.

^ב בירושלמי סוטה (דף מו.) [על משנה זו]: כתיב וְקָל זֹעֵם בְּכָל יוֹם [פירש הקרבן העדה: הלכך אין יום שאין בו קללה (משחרב ביהמ"ק), אבל בזמן שהיה בית המקדש קיים, היו הקרבנות מבטלין הזעם מישאל]. אמר רבי זעירא, ראשונה ראשונה מתקיימת צרות וקלות הראשונים, עכשיו שאין בית המקדש, מתקיימות במקצת. לשון אחר, ראשונה ראשונה מתקיימות 'בתמיה', וכי אפשר לעמוד בהן, אלא נראה שהראשונות מתבטלות אחר כך]. מִי מְבַטֵּל [כלומר כמה מתבטלת], רבי אבין בשם רבי אחא, ברכת כהנים מבטלת [פירש הקרבן העדה: שהכהנים בברכתן מבטלים הקללות הבאים בעולם]. [ובפני משה פירש: כתיב וְקָל זֹעֵם בְּכָל יוֹם. ועל ידי כך אין יום שאין בו קללה: ראשונה ראשונה מתקיימת. כלומר נוח היה להתקיים ראשונה ראשונה, דכל יום קללתו מרובה משל חבירו: מי מבטל. על ידי דבר מה מתבטלין, שלא יחבר העולם: ברכת כהנים מבטלת. קיום הברכה מבטלת הקללות. ובבלי קאמר ואלא עלמא קא מִקִּיָּים, אַקדושה דסידרא ואִיהָא שְׁמִייה רַבָּא דאגדתא, שיש כאן תורה וקידוש השם].

- די גמרא [בבלי] זאָגט עס אויך אין ברכות²¹ [על הפסוק הנזכר, ואיתא שם] כמה זעמו רגע, הקדוש ברוך הוא [כועס כל יום], ס'איז דאָ אַ רגע שהקדוש ברוך הוא כועס. [און] דאָס איז געווען בלעם'ס [כח] אז ער האָט דערקענט [אותה רגע], ער איז [געווען] יודע דעת עליון [כלק כד, טו], ער האָט געקאָנט מכוון זיין די רגע שהקדוש ברוך הוא כועס. - זאָגט דער ירושלמי²² [ווייטער], במאי מבטלה, וויאזוי דען האָט די וועלט אַ קיום אַז יעדער טאָג חלילה [קללתו מרובה ח"ו]. ווילאנג דאָס בית המקדש איז געשטאַנען איז געווען קרבנות [שביטלו הזעם והקללה, ועכשיו] וויאזוי קען דאָס זיין [קיום העולם]. זאָגט דער ירושלמי, ברכת כהנים מבטלת, ברכת כהנים איז מבטל, לא עלינו די קללות.

לד

ואפשר דהא והא גרמי, דבכדי שיועיל קדושה דסידרא ויהא שמיה רבא, לזה צריך לכת הברכת כהנים. ועל כל פנים מבואר בירושלמים דהעולם קיים, על ידי שברכת כהנים מבטלת כל הקללות

קומט אויס, איז דער קיום העולם נאָר דורך ברכת כהנים, לויט ווי ס'שטייט אין ירושלמי אין סוטה.

אפשר איז ביידע אמת [הבבלי וירושלמי, דהא והא גרמי, דבכדי] די קדושה דסידרא אַז ס'זאל נוצן, און [דער] יהא שמייה רבא דאגדתא, ברויך מען האָבן ברכת כהנים. על כל פנים אַזוי שטייט אין ירושלמי.

לה

ישוב קושיא ו

ובזה יובן דברי המדרש בפרשת לך לך, בשייכות רמו ענין ברכת כהנים, להפסוק ויתן לו מעשר מכל מיט דעם קען זיין איז דאָס פאַרענטפערט [קושיא ו] וואָס אַ שייכות דאָס האָט דאָרטן [בפרשת לך לך], דער כה יתיה ורעה [הרומז לברכת כהנים], דאָרטן ביי אברהם אבינו [בענין הפסוק] ויתן לו מעשר מכל.

לו

והוא על פי המובא בפרשת דרכים מה שאמרו גדולי כח מתנת עניים שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים, שכל לשון השקפה שבמקרא הוא לרעה, חוץ מהשקפה ממעון קדש, הנאמר בנתינת מעשר. ובה מפרש שם הפסוק ישב עולם לפני אלקים, דהאך אפשר שיתיישב ויתקיים העולם בפני מדת הדין, והו על ידי חסד ואמת מן יצארהו

[ויבאר הדנה] ס'שטייט אין פרשת דרכים²³, טייטשט ער [דעם פסוק] ישב עולם לפני אלקים חסד ואמת מן יצארהו [תהלים סא, ח].

²¹ בגמרא ברכות (י): דתניא, וְקָל זַעַם כָּל יוֹם, וכמה זעמו, רגע, ואין כל בריה יכולה לכוין אותה שעה, חוץ מבלעם הרשע, דכתיב ביה וידע דעת עליון וכו'. והיינו דאמר להו נביא לישראל (מיכה ו, ה) עמי זכר נא מה יעץ בלך מלך מואב וגו'. מאי למען דעת צדקות ה' (שם), אמר רבי אלעזר, אמר להם הקב"ה לישראל דעו כמה צדקות עשיתי עמכם שלא כעסתי בימי בלעם הרשע, שאלמלי כעסתי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט. והיינו דקאמר ליה בלעם בלבק (בג, ח) מה אָב לא קָבָה קָל וְמָה אָזַעם לא זַעַם ה', מלמד שכל אותן הימים לא זעם וכו'. ומנא לן דרגע רתח, שנאמר (תהלים ל, ו) כי רגע באפו חיים ברכונו. ואי בעית אימא מהכא, חבי כמעט רגע עד יעבור זעם (ישעי כו, כ). ואימת רתח, אמר אביי, בהנך תלת שעי קמייתא וכו'. תנא משמיה דרבי מאיר, בשעה שהחמה זורחת וכל מלכי מזרח ומערב מניחים כתריהם בראשיהם ומשתחוים לחמה, מיד כועס הקב"ה.

²² בפרשת דרכים (ירוש יח): הלא מראש מודעת זאת גודל מעלת הצדקה כי רבה היא, ואמרין במדרש (מובא להלן בהערה טו) וז"ל, השקפה ממעון קדש (תבוא כו, טו), בא וראה כמה גדול כחה של צדקה, שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים, שהרי כל השקפה שבתורה היא לרעה, שנאמר (וירא שם) וישקפו על פני סדם וכו', חוץ מזו שהיא לטובה, שנאמר השקפה ממעון קדש, ללמד שגדול כח אלה מלתנות עניים שמהפכת מדת הרגוז למדת

זאגט ער, לעולם במדת הדין קאָן דאָך די וועלט נישט האָבן קיין קיום, ווכלשון רש"י^{טו} ראה הקב"ה כי אין העולם מתקיים [במדת הדין].

נאָר וואָס זשע דען, ווייל די גמרא זאָגט^{טז} גדול כח הצדקה, שמהפך מדת הדין למדת הרחמים, ווי ס'שטייט אויף מעשׂר שטייט השקיפה [ממען קדשׁ וגו'] ויכרך את עמך את ישראל, ומצינו דלשון השקיפה איז איבעראַל לרעה, און דאָ [במצות מעשר] איז עס לטובה, [לפי] שמהפך די 'השקפה' פון רע לטוב, ס'האָט אַ כח להפך, די מדת החסד האָט אַ כח להפך [הדין לרחמים].

טייטשט דער פרשת דרכים מיט דעם, יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, וויאזוי קען די וועלט אַ קיום האָבן פאַרן מַדַּת הַדִּין, ווייל חֶסֶד וְאַמֶּת מִן יִצְרָהּ, [און] מיט מַדַּת הַחֶסֶד איז מען מִהֶפֶךְ [דין לרחמים].

לו

והרי שמפרשת מעשרות נלמד ענין זה, דכח החסד וצדקה מהפכת הדין לרחמים

[ונמצא] פון וואו איז דאָס געדרינגען אַז מַדַּת הַחֶסֶד איז מִהֶפֶךְ [הדין לרחמים, דאָס] איז דאָך געדרינגען פון מעשׂר, ווייל ס'שטייט [בפרשת מעשרות] השקיפה ממעון קדשׁך.

לח

והשוא מוכן שפיר שייכות ענין ברכת פהנים שהיא המבטלת את הקללות והדינים ומהפכם לברכות, לענין הפסוק ויתן לו מעשׂר מכל, שבכח המעשרות זה וזה אברהם לברכתו וז' ברח את אברהם 'בכל' להפך גם מדת הדין למדת הרחמים

מיט דעם פאַרשטייט מען שוין וואָס דאָס קומט אַהין אין פרשת לך לך [בענין

הרחמים, עד כאן. ○ ובוזה יובן מאי דאמרין בפרק ח' דעירובין (דף פו.), דרש רבא בר מרי, יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים חֶסֶד וְאַמֶּת מִן יִצְרָהּ, אימתי יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, בזמן שחֶסֶד וְאַמֶּת מִן יִצְרָהּ [פירש"י: בזמן שיש בו עשירים שגומלין ומזמנין מזונות לעניים, והם יצרהו]. ויש לדקדק דמה חידש רבא בפשיטה דקרא, דהרי מקרא מלא כתיב יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים חֶסֶד וְאַמֶּת מִן יִצְרָהּ. ○ ויראה ליישב עם מאי דאמרין במדרש בבראשית רבה (יב, טו, וכפי הלשון השברש"י המובא להלן) וז"ל, בתחלה עלה במחשבה לברוא את העולם בדין, כיון שראה שאין העולם מתקיים בדין, שיתף עמו מדת הרחמים, הוי ביום עֲשׂוֹת ה' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם. ולפי זה הוקשה לו לרבא, היכי קאמר קרא יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, דהיכי משכחת לה שיתקיים ויתיישב העולם 'לפני אלקים' שהוא מדת הדין, והא אמרין שראה הקב"ה שאין העולם מתקיים בדין. לזה אמר רבא, אימתי יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, בזמן שחֶסֶד וְאַמֶּת מִן יִצְרָהּ, שהיא הצדקה שמהפכת מדת הדין למדת הרחמים, ואם כן אפילו בלא שיתוף במדת הרחמים יִשָּׁב עוֹלָם לִפְנֵי אֱלֹקִים, לפי שעל ידי הצדקה אין כאן דין.

^{טו} ברש"י בראשית (א, א): [בראשית] בְּרָא אֱלֹקִים, ולא אמר ברא ה', שבתחלה עלה במחשבה לבראותו במדת הדין, וראה 'שאר העולם מתקיים', והקדים מַדַּת רַחֲמִים ושיתפה למדת הדין. והיינו דכתיב ביום עֲשׂוֹת ה' אֱלֹקִים אֶרֶץ וְשָׁמַיִם.

^{טז} כן הוא בתנחומא כי תשא (סימן יד): השקיפה ממעון קדשׁך מן השמים. אמר רבי אלכסנדר גדול כחן של בעלי מעשרות שהופכין את הקללה לברכה, שבכל מקום שנאמר בו השקפה לשון צער הוא, שנאמר (וירא יט, יח) וישקף על פני סדם, וישקף ה' אֵל מִחֲנֶה מִצְרֵי (בשל יד, כד), בעד החלון נשקפה ותיבב (שופטים ה, כח), וישקפו אליו שנים שלשה סריסים (מלכים ב' ט, לב), כי בחלון ביתי בעד אֲשַׁנְבִּי נשקפתי וָאֵרָא בפתאים (משלי ז, ו-ז), והשאר כולם פתורונם לשון צער, חוץ מזו, השקיפה ממעון קדשׁך 'יכרך', ולא עוד אלא שהופכין קללה לברכה. ובשמות רבה (א, מא) אמר רבי אלכסנדר, גדול כחן של מוציא מעשרות שהן הופכין את הקללה לברכה, אתה מוצא כל מקום שכתוב בתורה השקיפה לשון צער הוא, כמה דאת אמר וישקף ה' אֵל מִחֲנֶה מִצְרֵי, וכן בסדרם שנאמר וישקף ה' עַל פְּנֵי סָדָם, חוץ מזו, אמר רבי אלכסנדר גדול כחן של מוציא מעשרות שהם הופכים דבר ארורה לברכה, שנאמר השקיפה ממעון קדשׁך מן השמים 'יכרך את עמך'.

וברש"י וירא (יח, טז) וז"ל: וישקפו [על פני סדם]. כל 'השקפה' שבמקרא לרעה, חוץ מהשקיפה ממעון קדשׁך, שגדול כח מִתְּנוּת עֲנִיִּים, שהופך מדת הרוגז לרחמים.

הפסוק] וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל, [ווייל] ער האָט זוכה געווען אַבְרָהָם [צו בחינת] 'בְּכַל', דורך מַעֲשֵׂר. [און] דאָס איז דער פֿשט וְה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בְּכַל, 'בְּכַל' איז דאָךְ [רומז כן] אפילו בַּשָּׁעַת הַדִּין - ווען ס'איז אלעס מיט מִדַּת הַדִּין - איז ער אויך געווען געבענטשט, וואָרן ער האָט אַ כֹּחַ געהאַט מִהֶפֶךְ צו זיין [הדין לרחמים].

זאָגט ער [במדרש], ווי אַרומער [היה לו כח זה להפך הדין לרחמים, זהו מדכתיב] וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל און אַזוי אַרום איז געווען וְה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם 'בְּכַל', איז ער געווען געבענטשט מיט אַלעמען, וואָרן ער האָט דאָךְ אַ כֹּחַ געהאַט מִהֶפֶךְ צו זיין, און דעם כֹּחַ מִהֶפֶךְ צו זיין שטייט דאָךְ [בפסוק] הִשְׁקִיפָה, אַז דעם וואָס די גמרא זאָגט [אז] ס'איז מִהֶפֶךְ רָעָה לְטוֹבָה שטייט דאָךְ נאָךְ מַעֲשֵׂר. איבערדעם אַז ס'איז געווען וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל, איז דאָךְ דער מִדַּת הַדִּין אויך מִסְפִּים געווען ביי אים לְבָרָכָה, ממילא איז געווען וְה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם 'בְּכַל'.

לט

ישוב קושיא ה, עם המשך ישוב קושיא ו

ובזה יובן גם כן שאלת המדרש מחיבן זכו ישראל לברכת כהנים, דהכוונה מהיכן זכו לכהן זה שיש בברכת כהנים שהיא מבטלת כל הקללות, אף מאחר שחבר בית המקדש, שאז אין לו יום שאין בו קללה

מיט דעם פאַרשטייט מען שוין [אויך] פאַרוואָס דער מדרש ברענגט צי צו דעם [די קשיא פון] מהיכן זכו ישראל לְבָרָכָה כְּהֻנִּים. [קושיא ה].

וואָרן בְּרַכַּת כְּהֻנִּים איז דאָךְ אויך [בכת] ס'זאל מְבַטֵּל זיין דעם קל זועם [בְּכַל יום], דעם שטאַרקן מִדַּת הַדִּין חֲלִילָה, די שטאַרקע קלָלָה וואָס ס'איז יעדן טאָג מִשְׁחָרֵב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. [ועל זה קאמר המדרש מהיכן זכו לברכת כהנים, דהיינו] פון וואו נעמט זיך דער כֹּחַ, איז דאָךְ [פון דעם] אַז ס'איז דאָ גענוג מִדַּת הַחֶסֶד, [און] פון וואָנעט נעמט זיך דער כֹּחַ [פון מִדַּת הַחֶסֶד], זאָגט ער פון אַבְרָהָם אָבִינוּ, וואָרן אַבְרָהָם אָבִינוּ איז דאָךְ געווען וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל, ווייל ער האָט דאָךְ מִהֶפֶךְ געווען מיט זיין מִדַּת הַחֶסֶד, האָט ער מִהֶפֶךְ געווען [הדין לרחמים, ועל ידי זה] האָט די בְּרַכַּת כְּהֻנִּים [אויך] אַ כֹּחַ מִהֶפֶךְ צו זיין.

מ

ועל זה מתרין דוכו ישראל לזה בזכות וכוחו של אברהם אבינו, שהוא המשך בעולם כח זה על ידי נתינת המעשרות, וריבוי החסד וצדקה שהמשך בעולם

ממילא ברענגט דאָס צי דער מדרש, מהיכן זכו ישראל לְבָרָכָה כְּהֻנִּים, דאָס איז ווי די גמרא, דער מדרש [בפרשת לך לך] גייט דאָךְ אויך מיט דער שיטה - קאָן זיין - ווי דער ירושלמי [זאָגט] אַז די בְּרַכַּת כְּהֻנִּים איז מְבַטֵּל דעם תּוֹקֵף הַדִּין, [ולכן] זאָגט ער מהיכן זכו ישראל [לברכת כהנים].

זאָגט ער, פון אברהם אבינו רעכנט ער אויס, און פון יצחק, און פון יַעֲקֹב, [ווייל] די אַלע זענען געוועזן די גרויסע כּוֹחוֹת וואָס זיי האָבן 'אויפגעהאַלטן' די וועלט, די עמּוּדֵי עוֹלָם". [וזהו גופא] דאָס איז דער גרעסטער חֶסֶד [אז] זיי האָבן אויפגעהאַלטן די וועלט, [וממילא בזכותם] האָט דאָס אַ כֹּחַ [די ברכת כהנים] מְבַטֵּל צו זיין [דעם תוקף הדין, לצורך קיום העולם]. איבערדעם האָט דאָס אַ שייכות צו דעם וַיִּתֵּן לוֹ מַעֲשֵׂר מִכֹּל, אַז ער האָט זוכה געווען [דורכדעם] צו דעם מהיכן זכו ישראל לְבָרָכָה כְּהֻנִּים.

מא

ישוב קושיא ג

ומובן גם כן דברי המדרש בפרשתו, וברך ה' וישמרה, זה שאמר הכתוב השקיפה ממעון קדשך וגו' וברך את עמך את ישראל. והכל ענין אחד, להמשיך הכח של היפוך מדת הדין למדת הרחמים. אלא שיען שכח זה נמשך על ידי האבות הק' כמבואר במדרש פרשת לך, לכן מוסיפין ישראל לבקש שגם הקב"ה בעצמו יברך אותנו, וכלשון הפסוק שם וברך את עמך את ישראל, והקב"ה הסכים על ידם, וכדכתיב ואני אברכם

היצט פארשטייט מען שוין דעם מדרש וואָס ער זאָגט דאָרטן זיך שאמר הכתוב השקיפה ממעון קדשך, [ווייל] ברכת כהנים איז דאך מבטל [דעם תוקף הדין], און 'דאָס' איז געדרינגען ווייל דאָרט שטייט דאָס לשון השקיפה [לטובה], ביי מעשך, [ללמד] אַז ס'איז מהפך מרעה לטוב, [און] אַזוי ארומער איז עס מבטל דעם קל זועם [בכל יום], דעם איז מהפך מרעה לטוב, דער כח פון ברכת כהנים.

און דאָס האָט מען געגעבן בְּזִכּוֹת פון די אַבּוֹת הַקְּדוּשִׁים וואָס זיי האָבן געהאַט דעם כֹּחַ פון מעשך, דעם כֹּחַ פון חסד שבעול. [ולזה אמרו במדרש] זה שאמר הכתוב "השקיפה" ממעון קדשך, דאָס איז געדרינגען פון דאָרטן, פון די [לשון] השקיפה [וואָס] מ'זעט [פון דעם אַז] ס'איז מהפך פון רעה לטובה, איבערדעם ברענגט ער צי דעם פסוק השקיפה ממעון קדשך.

מב

און עקסטער האָבן אידן געבעטן וברך את עמך ישראל, מ'ויל מיר אַז דער בוראָ פֿל עולמים אליין זאָל דאָס טון [לברך אותנו בברכת כהנים].
[און] דער בוראָ פֿל עולמים האָט געענטפערט, אין הכי נמי, [דהכהנים] זיי זאָגן נאָר, און איך ואני אברכם.

מג

דרוש בענין מדת השלום ומדת האמת

[ובברכת] ישא ה' פניו אליך וישם לך שלום, קאָן זיין ליגט אויך נאָך דאָ אַ פֿוֹנֶה^ה.

מד

[קושיא ז']

בדברי המדרש בפרשת לך, למאן דאמר דוכי ישראל לברכת כהנים בזכות יעקב אבינו, ולמד לה מהפסוק 'בה' תאמר לבית יעקב, הנאמר במתן תורה. יש להבין מה קישור יש לענין ברכת כהנים, עם הפסוקים שנאמרו קודם מתן תורה, דמשמע מזה שהיה צורך בברכת כהנים לענין קבלת התורה

[ונקדים לרדק עור על דברי המדרש שבפרשת לך לך], פאָרוואָס דער מאן דאמר וואָס ער זאָגט [ללמוד ברכת כהנים פון] 'בה' תאמר לבית יעקב, איך לערן אַרויס [משם שהיא בזכות] פון יעקב אַבינו^ז, [דיש להבין לדידיה] וואו קומט דאָס עפעס אַהין צו מתן תורה [דער ענין פון] ברכת כהנים, ברכת כהנים מאן דְּכַר שְׁמִיה [התם].

^ה סיום ענין זה בביאור הפסוק וישם לך שלום (וישוב קושיא ח), נרפס בחלק א' של הקונטרס (מן אות קיד ואילך). וכאן מאריך רבינו מקודם בדרוש בענין מדת 'השלום' לעומת מדת האמת. ויתכן עוד דגם בדרוש דלהלן בענין החילוק שבין שלום ואמת, יש ביאור בהמשך זה הפסוק [ובזה יובן שייכות כל הדרוש דלהלן כאן, אלא שלא סיים רבינו ביאור הענין וחזר לבארו באופן שני, והוא אופן דלעיל]. והיינו שמתחילה אמר ישא ה' פניו אליך, דהיינו שיהא נושא פנים לישראל, להתנהג עמהם 'לפנים משורת הדין' [וכמבואר בגמרא ברכות כ: בדרשת זה הפסוק, וכמו שהזכיר רבינו לעיל בקושיא ח (הנרפס בחלק א' של הקונטרס)], ונמצא שלא יתנהג בשלימות מדת האמת הגמור [וכמו שמאריך רבינו כאן להלן בזה], מה שאין כן במדת השלום, שבוזה יתנהג עמכם תמיד בשלימותו, ועל זה מסיים הכתוב וישם לך שלום.

אז מ'גייט זיי זאגן א תורה הקדושה [ולהציע להם] זיי זאלן מקבל זיין די תורה, האט מען גאר פאראויס געזאגט אן הקדמה פה תאמר לביית יעקב, [וואס לויט ווי] דער מדרש האט דארט אראפגעשטעלט א מימרא [בהפסוק 'פה' תאמר, דהכוונה] אז זיי וועלן זוכה זיין צו ברכת כהנים דורך יעקב אבינו, [אינו מוכן לכאורה] וואו קומט דאס דא אהער [ברכת כהנים, לקבלת התורה].

מה

ביאור הגמרא: שאין להזכיר שלום במרחץ, אבל הזכרת נאמן מותר

אימא בגמרא שבת, דאסור להזכיר 'שלום' בבית המרחץ, לפי שהוא שמו של הקב"ה, וכדכתיב ויקרא לו ה' שלום נאמן קען זיין, [דהנה] די גמרא זאגט אין שבת דף י"ט אז מ'טאר נישט זאגן [ושלום בבית המרחץ], ס'איז אסור שלום צו געבן אין בית המרחץ, ווייל ס'שטייט [שופטים ו, כד] ויקרא לו ה' שלום, איז 'שלום' שמו של הקדוש ברוך הוא, טאר מען דאס נישט זאגן אין בית המרחץ.
- פון תוספות אין סוטה² זעט אויס, אז ס'איז גאר פון די שמות שאינם נמחקים, מ'טאר עס נישט אויסמעקן^{כא}.

מו

ומקשה שם בגמרא, אלא מעתה גם לשון 'אמונה' יהא אסור לומר בבית הכסא, דהא כתיב [ואתחנן ז, ט] הקל הנאמן, והאמר רב דשרי למימר הימנותא בבית הכסא. ומתוך הגמרא דשאני התם דלא נקרא השם גופיה הכי, אלא פעולתו ומדתו ית' הוא כך שהוא נאמן, וכדמיתרגמין אלקא מ'הימנא. אבל הכא שם גופיה איקרי שלום, דכתיב ויקרא לו ה' שלום
פרעגט די גמרא^ט, אז שלום איז שמו של הקדוש ברוך הוא ווייל ס'שטייט ה' שלום, אם כן 'הימנותא' [להזכיר 'אמונה'] טאר מען אויך נישט זאגן, [דהרי] ס'שטייט

^ט בגמרא שבת (י:): אמר רב המנונא משמיה דעולא, אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, משום שנאמר ויקרא לו [פירש"י: גידען להקב"ה] ה' שלום. אלא מעתה, הימנותא נמי אסור למימר בבית הכסא [להזכיר 'אמונה' בבית הכסא], דכתיב [ואתחנן ז, ט] הקל הנאמן. וכי תימא הכי נמי, והאמר רבא בר מחסיתא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב, שרי למימר הימנותא בבית הכסא. ה' תם שם גופיה לא איקרי הכי, דמיתרגמין [באונקלוס, ואתחנן] (שם) אלקא מ'הימנא, הכא שם גופיה איקרי שלום, דכתיב ויקרא לו ה' שלום. [וכן נפסק בשלחן ערוך (או"ח פד, א) ומגן אברהם (שם, ב)].

^כ דאיתא בגמרא סוטה (י:): ואמר רבי יוחנן, משמעון על שמו של הקב"ה נקרא, שנאמר (תהלים פד, יב) כי שמש וקנן ה' אלקים וגו'. אלא מעתה לא ימחה, אלא מעין שמו של הקב"ה, מה הקב"ה מגין על כל העולם כולו, אף משמעון מגין בדרור על ישראל.

ועל זה כתבו בתוספות שם: אלא מעתה לא ימחה. תימה לרבי, מאי שנא משלום, דאמר בפרק קמא דשבת (י:): אמר רב המנונא משמיה דעולא אסור לאדם שיתן שלום לחבירו בבית המרחץ, משום דשם גופיה איקרי שלום, דכתיב ויקרא לו ה' שלום. ולא קא חשיב ליה במסכת סופרים (פרק ד) בהדי שמות שאין נמחקין. ונראה דהנא ושיירי [שם שלום, ולעולם גם הוא משמות שאינם נמחקים], ועדיף מחנון ורחום דאמר בפרק שבוועת העדות (שבוועת לה) דנמחק, דלא אשכחן שקרא הקב"ה שמו כך חנון. והכא פריך אהא דקאמר על שמו של הקב"ה נקרא, משמע דשמו נקרא כך. והיינו דקא דחי אלא מעין שמו, כמו חנון על שם שהוא חנון ומרחם על בריותיו. [והנה בזה בסוף דברי מהרש"א המובא לקמן בהערה כה].

^{כא} אלא דבתשובת הרא"ש (כלל ג סימן טו) חולק על התוספות בזה, וכן לא נזכר זה בשלחן ערוך (י"ד רעו, ט) בין השמות שאינם נמחקין. ועיין ברמ"א (שם, יג) כשכתב שלא לכתוב שם באגרת, כדי שלא יבוא לידי בזיון, הביא שם דיש נזהרין אפילו במלת 'שלום', שלא לגמור כתיבתו. ועי"ש בש"י ובנקודת הכסף שהביא דברי הרא"ש שחולק על התוספות, ושם סתיתם הפוסקים משמע להלכה כדעת הרא"ש, אבל מסיים שם בנקודת הכסף וצריך עיון למעשה. [ונבמגן אברהם (או"ח פה, ג) פוסק כדעת הרא"ש, עי"ש במחצית השקל. וכן הוא בשלחן ערוך התניא (שם, ג) ומשנה ברורה (שם, י). וכל זה לענין אם הוא אינו נמחק, אבל להזכירו במקום מנוח לכו"ע אסור].

דאָך (ואתחנן ז, ט) **הָקֵל הַנְּאָמָן**, און אויף אַן אַנדער פּלאַץ שטייט דאָך [אַז] **הַיִּמְנוּתָא** מעג מען יאָ זאָגן בְּבֵית הַמֶּרְחָץ.

ענטפערט די גמרא, **הָקֵל הַנְּאָמָן** איז נישט דער נאָמען פון הקדוש ברוך הוא, נאָר [אַז] הקדוש ברוך הוא טוט פאָרן [קיום מדת] **נְאָמָן**, הקדוש ברוך הוא טוט דאָס, ס'איז נאָר די פֿעולָה פון הקדוש ברוך הוא, אָבער נישט [אַז] הקדוש ברוך הוא אַליין [נקרא שמו כן].

מו

קוּשִׁית הַתּוֹספּוֹת עַל הַגְּמָרָא - וְתִירוּצֵם

והקשו התוספות, דהלא אצל שלום נמי מתרגמינן דְּעֵבֶד לִיה שְׁלוֹם, ואם כן נימא נמי דהוא על שם הפעולה. ותיצו דאם כן היה לומר לומר ה' 'שְׁלוֹמִי', ומדקאמר ה' 'שְׁלוֹם' בלשון סתמא, מוכח דשמו הוא כך

פרעגט תוספות²², נו לאָמִיד דאָרט אויך זאָגן [אַז] ה' שְׁלוֹם [מיינט אַז] דער בורא כל עולמים איז עוֹשֶׂה שְׁלוֹם, וויאָזוי ווייס איך ס'איז א שם. פונקט אַזוי ווי אויף הָקֵל הַנְּאָמָן זאָג איך נישט אַז ס'איז דער נאָמען [אַזוי, נאָר] ווייל ער טוט אַזוי, נאָר ס'איז א פֿעולָה, [כמו כן] זאָל איך ביי שְׁלוֹם אויך אַזוי זאָגן.

מח

ענטפערט תוספות, ווען ס'וועט דער טייטש זיין אַז מ'מיינט דאָס, העט געדאָרפט שטיין ה' 'שְׁלוֹמוֹ'²³. זאָגט ער [אַז] פונעם דְּקָדִיק הַלְשׁוֹן אַז ס'שטייט שְׁלוֹם איז געדרינגען גיכער [אַז] 'שְׁמוֹ' שְׁלוֹם, זעט עפעס אויס אַז ס'איז טאָקע שְׁמוֹ שְׁלוֹם. דאָס לְשׁוֹן זעט גיכער אויס אַזוי.

מט

קוּשִׁית מִהֶרְשֵׁ"א עַל תִּירוּץ הַתּוֹספּוֹת

ובמהרש"א ביאר תירוץ התוספות, דבהפסוק דשְׁלוֹם דנאמר בלשון סתמא, פירושו הוא שהקב"ה עושה שלום לכל העולם, ולא מיירי רק מגדעון. ולכן נקרא 'שמו' כך. מזה שאין כן במדת 'נאמן' כתיב שם דהוא רק לְאֹהֲבָיו וְלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָיו. אבל הקשה על זה דאם כן נימא הכי גם אצל רְחוּם וְחֲנוּן, דהוא 'שם', ולא מצינו בגמרא שיהא אסור להזכירו בבית המרחץ

נאָר דער מִהֶרְשֵׁ"א, קודם אין **חידושי הלכות**²⁴ זאָגט דער מִהֶרְשֵׁ"א [לבאר תירוץ התוספות] ווייל שְׁלוֹם איז פאָר די גאַנצע וועלט, [און] הָקֵל הַנְּאָמָן שטייט דאָך [דאָרט] נאָר [ביי] **לְאֹהֲבָיו וְלְשִׁמְרֵי מִצְוֹתָיו** (ואתחנן שם).

און אין די [חידושי] אגדות, ער אַליין פּאָלט אָפּ [דערפון], אין די אגדות זאָגט ער²⁵, [דאכתי קשה] מילא וואָס טוט מען ביי קל רְחוּם וְחֲנוּן, אָרץ אֲפִים, דאָס איז דאָך [אויך]

²² בתוספות שבת (י:): דמתרגמינן אֶלְקָא מִהֵימָנָא. תימא דְּשְׁלוֹם נמי מתרגמינן (שופטים ו, כד) דְּעֵבֶד לִיה שְׁלוֹם. ויש לומר דהתם 'קראו' שְׁלוֹם על שם שהוא עושה שלום, דאי לא קראו שלום אלא בעי למימר ה' שְׁלוֹם [וכונתן] ה' העושה 'לו' שְׁלוֹם, אם כן הוי ליה למימר ה' שְׁלוֹמוֹ.

²³ כן הוא בלשון התוספות כדלעיל. ונראה דלשונם בזה קאי על גדעון שהוא היה לו לומר כך על עצמו, ורצ"ל דהיה לו לומר ה' 'שְׁלוֹמִי', ועל דרך הכתוב וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' 'נָסִי' (בשלח יז, טו). - ובתוספות הרא"ש וריטב"א איתא דהיה ליה למימר ה' 'שְׁלָמִי'.

²⁴ בחידושי הלכות מִהֶרְשֵׁ"א (שבת שם) ביאר דברי התוספות וז"ל: ומתרגמינן אלקא כו' דהתם קראו שלום על שם שהוא עושה שלום כו' עכ"ל. רצו לומר, שלא על שם אותו המעשה [וגדעון אמר כן] שיעשה שלום 'לו', אלא סתמא קאמר, עושה שלום 'לכל העולם', ועל כן נקרא שמו שְׁלוֹם. אבל בְּהָקֵל הַנְּאָמָן מפורש בו 'לְאֹהֲבָיו' וגו', ואינו נקרא שמו כן, דלאו 'סתמא' נאָמָן נקרא, ודו"ק.

²⁵ בחידושי אגדות מִהֶרְשֵׁ"א (שבת שם): גמ' שם גופיה איקרי שלום. יש לעיין בזה, דגם לפי דברי התוספות שיש לחלק דהכא גבי שְׁלוֹם מוכח דקראו לשם שְׁלוֹם (וכמו שכתבתי פירוש לדבריהם בחידושי הלכות) עיי"ש, מכל

פאר די גאנצע וועלט. [ונמצא] ס'איז [נאך] אלץ שווער, ער זאגט אליין אז ס'איז שווער, אין חידושי אגדות.

ג

תירוצי המהרש"א על קושיות

ומתיר המהרש"א, כי שלום הוא שמו ית', לפי שמדת השלום לא נמצא בבני אדם כראוי, וכמבואר במדרש פרשת בראשית בדבשת בריאת העולם אמרה שלום שאל יברא אדם, לפי שכולו קטטה. מה שאין כן במדת רחום וחנון, שזה יתכן שימצא גם אצל בני אדם, ולכן לא נתיחד זה להיות נקרא שמו ית' כך

איבערדעם 'טוט ער אויף' אין חידושי אגדות, טוט ער אויף אזוי, [אז] איבערדעם איז שלום דער נאָמען פון הקדוש ברוך הוא - טוט ער אויף, - ווייל ביי בריאת העולם איז געווען [אז] חֶסֶד האָט געזאָגט יבָרָא, [לפי] שכולו חֶסֶדִים, [וכן] צִדְקָה [אמרה] יבָרָא, [ווייל] מ'וועט געבן צִדְקָה, [אבל] שְׁלוֹם [אמר] אַל יבָרָא, [לפי] שכולו קִטְטָה, [וכן] אָמַת [אמר] אַל יבָרָא, [לפי] שכולו שָׁקֶר. אזוי זאגט דאָך דער מדרש¹⁰.

נו קומט אויס, אז אין שְׁלוֹם האָבן די מענטשן נישט קיין שום חֶלֶק, וואָרן די מדה פון שְׁלוֹם האָט מעיד געווען אז ס'איז פֿולוֹ קִטְטָה.

איבערדעם זאָגט ער [המהרש"א, ביי] אַנדערע זאָכן [כגון מדת] רַחוּם וְחַנוּן איז דאָך נאָך דאָ [עפעס דערפון] ביי מענטשן אויך, עפעס רַחֲמִנּוּת איז דאָך דאָ, אַזוי ווי חֶסֶד האָט געזאָגט יבָרָא, חֶסֶד און צִדְקָה, ס'איז 'דאָך' נאָך עפעס דאָ רַחֲמִים וְחֶסֶדִים. ממילא קאָן עס נישט זיין דער נאָמען פון הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא.

אַבער שְׁלוֹם, וואָס פון דאָרט איז ביי מענטשן נישטאָ גאָרנישט, נאָר ביי הקדוש ברוך הוא, ממילא איז עס דער עֶצֶם הַשֵּׁם.

אַזוי זאָגט דער מהרש"א [בחידושי אגדות].

מקום [נדפ"ל: מאי] טעמא איכא בזה, כיון דשניהם עושה ה', למה אקרי שמו שלום טפי מנאמן. ועוד בכל הכינויים כגון רחום וחנון אמאי לא קאמרין הכי, דהכי נמי כתיב קל רחום וחנון וגו'. ויש לומר בזה, על פי מה שאמרו [במדרש המובא לקמן בהערה כז] חֶסֶד אומר יבָרָא שהוא גומל חסד, אָמַת אומר אַל יבָרָא שהוא כולו שקר, צִדְקָה אומר יבָרָא שהוא עושה צדקות, שְׁלוֹם אומר אַל יבָרָא שהוא כולו קטטה. והשתא בכל כנויין הנמחקין כגון רחום וחנון ורב חסד וצדקה אפ"ם, כדאמרין במסכת שבועות (לה:), כיון שהאדם משותף בו לעשות חסד ורחמנות וחנוניות, אין שמו של הקב"ה נקרא כן, אלא קל רחום וחנון וחֶסֶד הוי כמו אֶלְקָה המרחם וחנון, וכמו שאמרו בקל הַנְּאֻמָּן הכא [בגמרא], ושרי לאומרה בבית הכסא, כמו שכתב הרמב"ם (קריאת שמע ג, ה). מה שאין כן שְׁלוֹם, שאין מדה זו באדם כלל, ושמו יתברך ב"ה מקרי שפיר שְׁלוֹם על שם שהוא עושה שְׁלוֹם. וכן למדת אָמַת, כיון שאינה באדם, חותם של הקב"ה נקרא שמו אָמַת כמ"ש בכמה דוכתין עיי"ש. וכתוספות פרק קמא דסוטה (הובא לעיל בהערה כ) מוכח דשְׁלוֹם אינו נמחק. ומיהו לא הוזכר גבי אָמַת, שיהא אסור לומר בבית הכסא ושלא נמחק, כמו גבי שְׁלוֹם. כיון דשמו יתברך ב"ה גופיה לא אקרי אמת, יק 'חותמו', וק"ל. - [ועיין עוד ברמב"ם (קריאת שמע ג, ה) דמותו לומר במרחץ רחום וחנון, אבל הראב"ד (שם) חולק, והר"ר יונה (ברכות יז: ד"ה אבל שם) סובר כהרמב"ם, וכן פסק בשולחן ערוך (אורח פה, פז), ומובא כל זה בטורי זהב (שם, ג).]

¹⁰ בבראשית רבה (ח, ה): אמר רבי סימון, בשעה שבא הקב"ה לבראות אדם הראשון, נעשו מלאכי השרת כיתים וחבורות, מהם אומרים יבָרָא, מהם אומרים אַל יבָרָא. הדא הוא דכתיב (תהלים פה, יא) חֶסֶד וְאֵמֶת נִפְגְּשׁוּ צִדְקָה וְשְׁלוֹם נִשְׁקָו, חֶסֶד אומר יבָרָא, שהוא גומל חסדים [פירש"י: עתיד הוא להיות גומל חסד], אָמַת אומר אַל יבָרָא, שכולו שקר, צִדְקָה אומר יבָרָא, שעושה צִדְקוֹת [ובחסד ובצדקה העולם מתקיים], שְׁלוֹם אומר אַל יבָרָא, דכוליה קטטה [שכולו מריבה]. ומה עשה הקב"ה, נטל אָמַת והשליכו לארץ, הדא הוא דכתיב (דניאל ח, יב) וְתִשְׁלַךְ אָמַת אֶרְצָה. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה, רבין העולמים מה אתה מבזה תכסיס אלטיכסייה שלך [חותמו של הקב"ה אמת], תעלה אָמַת מן הארץ, הדא הוא דכתיב (תהלים פה, יב) אָמַת מִאֶרֶץ תִּצְמַח [הדא הוא דכתיב (חֶסֶד וְאֵמֶת) נִפְגְּשׁוּ, קרבו לריב, זה יאמר יברא אדם וזה יאמר אל יברא אדם, לכן השליך הקב"ה חותמו לארץ, כביכול כעס עליהם הקב"ה על שהיו מדיינים זה עם זה, אמר להם על מה אתם מעכבים, על אָמַת. נטלו והשליכו, אינו חשוב לפני לעכב עליו עולמי. ואם תאמר ישלך שלום, (כשראו כי) לא היה נחשב האמת לעכב, כיון שראו כך, מיד נשתתקו. וכי האי גוונא אמר (איכה ב, א) השליך משמים ארץ תפארת ישראל, נטל הקב"ה מים ישראל שחקק בכסא הכבוד וזו פיהשליכו לארץ.

נא

קושיית מהרש"א על תירוצו

ושב הקשה דאם כן נימא דגם 'אמת' הוא כן, שהרי גם מדת האמת אמרה שאל יבא, לפי שלמטה כולו שקרים. וא"כ גם באמת לא נמצא בכני אדם. ובאמת מצינו גם כן שאמרו חותמו של הקב"ה אמת, ואולי הוא מטעם זה. אבל קשה דלא מצינו בגמרא אסור להזכיר גם 'אמת' במרחץ ובית הכסא

דערנאך פרעגט ער אליין אָפּ, [דאס כן] וואָס טוה איך מיט אַמת, אַמת איז דאָך אויכעט [אמר] אַל יבָּרָא, איז דאָך עס אויך נאָר ביי הקדוש ברוך הוא [ולא מצינו שיהיה נמנה זה בכלל שמותיו יתברך].

[נאָר] זאָגט ער, - אפשר פאַרדעם [טאַקע] איז חותמו של הקדוש ברוך הוא אַמת^כ, - נאָר דערנאָכדעם שטעלט ער זיך גאָר אליין [דערויף, שהרי] מ'געפינט נישט אין די גמרא אַז מ'זאָל נישט טאָרן זאָגן אַמת בְּבֵית הַמֶּרְחָץ. [והגם] ס'שטייט^{כב} אפילו [אַז] מ'זאָל נִזְהָר זיין אַז מ'זאָל נישט זאָגן אַמת אין בית המרחץ אויך נישט, [מטעם] ווייל חותמו של הקדוש ברוך הוא אַמת. אָבער [על כל פנים] אין די גמרא שטייט נישט דאָרט [על 'אמת' כך], אין די גמרא שטייט נאָר אויף שְׁלוֹם. [אַזוי] בלייבט ער אליין ביי די קשײַא, פרעגט ער די קשײַא.

נב

תירוצו המהרש"א על זה

ובמהרש"א כתב קצת תירוץ בזה, דסוף סוף לא מצינו ששמו ית' הוא 'אמת', רק 'חותמו' הוא אמת

און דערנאָכדעם ענטפערט ער [קצת, אַז] אפשר - זאָגט ער - ווייל אַמת איז נאָר דער 'חותם' אַמת. שְׁלוֹם איז טאַקע הקדוש ברוך הוא אליין [גערופן מיט] דער נאָמען, און אַמת איז נאָר 'חותמו' [של הקב"ה, ולא שמו].

נג

קושיית הישגח משה על דברי מהרש"א

אמנם כבר הקשה בישגח משה, דאכתי הא גופא קשיא, למה באמת אין 'האמת' שמו יתברך בעצם, רק חותמו לכד

[און] דער זיידע זכרוננו לברכה אין ישגח משה פרשת כי תצא^{כט} פרעגט ער, ברענגט ער דעם מהרש"א, פרעגט ער ממה נפשך, ס'איז דאָך נאָכנישט

^כ כמבואר בגמרא שבת (נה.) ויומא (טו.) וסנהדרין (קד.) עיי"ש.

^{כב} כן מוכח דעת הרדב"ז (בשור"ח"א סימן רע) עיי"ש. וגם לשיטת הראב"ד (המצויין לעיל) שאוסר גם בהזכרת 'רחום ותנוח', משמע לכאורה דלדידיה גם הזכרת 'אמת' אסור. ועיין עוד בזה במשנת יעקב (להגאון מקאפיש, על או"ח סימן פה) בשם גדול אחד שהחמיר בזה. וע"ע בכני יששכר (שבתות א, א) שכתב להחמיר לענין הזכרת שם 'שפּת'.

^{כט} בישגח משה כי תצא (בהפטרטה, ע"פ כי ההרים ימוש) הביא דברי הגמרא שבת דלעיל, ודברי התוספות ומהרש"א בזה. ושוב כתב וז"ל: ועל פי זה אמרתי הטעם על זה הא דאמרו חז"ל (יבמות סה:) קשנין מפני דרכי שלום. הדנה כשיש שלום, אף בהעדר אמת, מכל מקום מתקיים הני תלתא, חסד וצדק ושלוש, שהן גומלין חסד וצדק זה לזה, מה שאין כן כשקטטות ביניהם. וזה דבר מבואר בשכל, דבעלי מחלוקת ששונאים זה לזה אין גומלין חסד ואין עושיין צדקות זה לזה. ושמא תאמר כי לפי זה לא יובן מאמר הנ"ל, דאיך אמר שהוא גומל חסד ושהוא עושה צדקות ושהוא מלא קטטות, דהדברים סותרין זה את זה וק"ל. וצריך לומר דהכי פירושו, כי בטבע לגמול חסד ולעשות צדק, כל כמה שאין מקום לקטט, דבדואי מה שאמר שהוא כולו קטטה, פירושו במקום שיש מבוא ופתח לקטטה חיתוף מתקוטטין, אבל בודאי יש הרבה שאין מבוא כלל לקטט ביניהם, ושלוש ביניהם, וזה פירושו ברור ואמת. ואם כן כשיתקיים האמת ויוצאח קטט, יעדרו הני תלתא. מה שאין כן אם נתקיים השלום, רק אחד מהן נעדר, ובכל מקום בטר רובא אזלינן, כן נראה לי. ועל פי זה נראה לי ליישב מה דקשה לי על דברי זקני הגאון [מהרש"א] דצ"ל הנ"ל, דאף לפי תירוצו היפה אף נעים, נשאר הקושיא לכאורה דמה שנא אמת משלום, ומה שנא זה נמחק וזה אינו נמחק, וזה נאמר בבית הכסא וזה אסור לאמרו. ומה שכתב

פֿאַרענטפּערט גאַרנישט, [וואָרן] הָא גופּא קשִׁיא, און פֿאַרוואָס טאַקע איז אַמַת נאָר דער 'חותם', און שְׁלוֹם איז דער 'עצם'.

ממה נפשך, אַז אַמַת איז אויך אזוי, אַז מענטשן האָבן נישט קיין שום חֵלֶק [דערין], פונקט ווי ביי שְׁלוֹם, נו פֿאַרוואָס איז דעס נאָר דער 'חותם', נישט קיין 'עצם', און דעס 'שלום' איז יא. איז דאָך ווייטער גאַרנישט פֿאַרענטפּערט.

נד

תירוץ הישמח משה

ובישמח משה מתרץ על זה באופן אחר, כי במדת אמת מצינו שמותר לשנות

מפני השלום. ולכן יש חילוק בין אמת ושלום, דשלום הוא שמו, מה שאין כן באמת

וויל ער אויפֿטון דער ישמח משה, ווייל אַמַת איז דאָך אַמאַל פֿאַרהאַנדן [אַז ס'איז] מוֹתֵר לְשִׁנוֹת מִפְּנֵי הַשְּׁלוֹם, [ונמצא] ס'איז נישט אַזאַ תְּמִידִיּוֹת, [איבערדעם] קאָן עס נישט הייסן שְׁמו של הקדוש ברוך הוא. ער פירט מיט דעם אַרְיכוֹתֵי־לֵא.

נה

קושיית רבינו - על תירוץ הישמח משה

אבל לי קשה על זה, שהרי גם במדת 'השלום' מצינו דיש אופנים שאין להתנהג בו, וכדכתיב הלא משנאי

ה' אֶשְׂנָא וּבִתְקוּמִיָּךְ אֶתְקוּטָא. וכן בכל מחלוקת שהיא לְשֵׁם שְׁמִים, שעל זה אמרו כי סופה להתקיים

[נאָר] לעולם איז טאַקע ווייטער נאָך שווער צו פֿאַרשטיין, [שהרי במדת] שְׁלוֹם איז דאָך אויך אַמאַל פֿאַרהאַנדן [אופנים שאין להתנהג בו]. ס'איז אויך פֿאַרהאַנדן [וכגון נגד משנאי ה', וכדכתיב] בִּתְקוּמִיָּךְ אֶתְקוּטָא, [הלא] מִשְׁנָאִיךָ ה' אֶשְׂנָא [ובתְּקוּמִיָּךְ אֶתְקוּטָא] [תהלים קלט, כא], [דעס] ברויך מען דאָך אויכעט האָבן. [וכן] מִחְלֻקַּת שְׁהִיא לְשֵׁם שְׁמִים איז פֿאַרהאַנדן, [און] ס'איז גאָר סוֹפָה לְהִתְקַיֵּם^ל.

נו

הקדמה לישוב קושיית הישמח משה - לדרכינו

ולכן נראה לבאר באופן אחר ענין החילוק שבין אמת לשלום, ולמה אמת אינו שם העצם רק חותמו לבד

נאָר איך האָב גערעכנט, ס'קען זיין ס'איז דאָ אַ טַעם פֿאַרוואָס אַמַת איז נאָר

[במהרה"א] דשם גופיה לא אקרי אמת, הוא גופיה קשיא, כיון שהשי"ת עושה גם שניהם, ואין האדם משותף בשניהם, מה שנא דאקרי טפי שלום מאמת, וכמו שהקשה הוא בעצמו בראש דבריו מה שנא שלום מנאמן. וכל מה שטרח בו אותו צדיק, הכל רק ליישב הקושיא ההוא, ולבסוף לא נמלט ממנה, ואם כן מה פעל צדיק בזה. וולדידי אתי שפיר, דלכך אמת מהמחזקין, דלפעמים נמחק מקמי שלום, דהיינו פעולת האמת שעל כן נקרא כן, נדחה מקמי עשיית השלום, שעל זה נקרא שמו שלום כמו שכתבו התוספות, ויציבא בארעא וגיוורא בשמי שמיא בתמיה, דהיינו השם שנצמח מהפעולה לא עדיף מהפעולה עצמו, וכיון שהפעולה נדחית לפעמים, גם השם אינו מאינם נמחקין, ואף הקב"ה שינה מפני דרכי שלום אצל אברהם, במאמר וְאֵנִי זָקֵן, כמו שמבואר (יבמות סה: והובא להלן) בדברי חז"ל, (על כן לא אקרי הכי, וממילא דאין איסור להזכיר בבית הכסא, מה שאין כן עשיית השלום שאינה נדחית), כן נראה לי ברור.

^ל כמבואר בגמרא (יבמות סה:): ואמר רבי אילעא משום רבי אלעזר בר' שמעון, מותר לו לאדם לשנות בדבר השלום, שנאמר (ויחי יז) אֲבִיךָ צָהָה וְגו' כה תאמר ליוסף אָנָּה שָׂא נָא וְגו'. רבי נתן אומר מצוה, שנאמר (שמואל א' טו, ב) וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֶלֶךְ וְשָׁמַע שְׁאוּל וַהֲרִיגֵנִי וְגו'. דבי רבי ישמעאל תנא, גדול השלום, שאף הקב"ה שינה בו, דמעיקרא כתיב (וירא יח, יב) וַאֲדֹנָי זָקֵן, ולבסוף כתיב (שם, יג) וְאֵנִי זָקֵן.

^{לא} עיין בישמח משה שם שביאר על פי הקדמה זו עוד כמה ענינים.

^{לב} כמבואר במשנה אבות (ה, יז): כָּל מִחְלֻקַּת שְׁהִיא לְשֵׁם שְׁמִים, סוֹפָה לְהִתְקַיֵּם. וְשִׁאֲנָה לְשֵׁם שְׁמִים, אֵין סוֹפָה לְהִתְקַיֵּם. אֵינוֹ הִיא מִחְלֻקַּת שְׁהִיא לְשֵׁם שְׁמִים, זֶה מִחְלֻקַּת הֵלל לְשֵׁם שְׁמִים, וְשִׁאֲנָה לְשֵׁם שְׁמִים, זֶה מִחְלֻקַּת קֶרֶח וְכָל עֲדוּתוֹ.

'חותמו' של הקדוש ברוך הוא אמת, [און] ס'איז נישט אזוי דער שם העצם, אזוי ווי שלום.

נז

דהנה מבואר בגמרא שאין להתפלל ביחיד בר"ה בג' שעות ראשונות, לפי שאז הקב"ה עוסק בתורה, והתורה נקראת 'אמת', ובמדת האמת הוא דן כפי שורת הדין, ולא לפנים משורת הדין, אבל בשאר שעות שייך ענין לפנים משורת הדין, ונמצא לפי זה דלפעמים יש ויותר קצת גם למעלה ממדת האמת, כשמתנהג לדין לפנים משורת הדין [דהנה] די גמרא זאגט אין עבודה זרה דף ד"ל^ג, לא ליצלי אינש תפלת מוסף בראש השנה בג' [שעות] ראשונות, [אם הוא מתפלל] ביחידות, ווייל ס'איז מ'מפקיד עליה בדינא. [ווייל] ס'איז א' יום הדין, [ובאותן שעות יש לחוש שמא] מ'מפקיד עליה בדינא.

פרעגט די גמרא, ובציבור [אמאי שרי].

ציבור - ענטפערט די גמרא - איז נ'פישא זכותיה, [און איבערדעם] מעג מען יא, [ווייל] אז ס'איז דא א ציבור איז נ'פישא זכותיה.

נח

פרעגט די גמרא, דאס איז רעכט לויט דעם מאן דאמר וואס ער לערנט אז בשלש ראשונות [איז] הקדוש ברוך הוא יושב ודין, [אבער] ס'שטייט דאך [אויך] פארקערט [אז] בשלש ראשונות [איז] הקדוש ברוך הוא עוסק בתורה, און 'דערנאך' איז [ער] יושב ודין, פונקט פארקערט. [ולתנא השני נמצא] ס'העט גיווען געדארפט זיין דאס צווייטע [שלש שעות, שהם שעה ד' ה' ו', שלא יתפללו אז ביחידות].

נט

[קודם] ענטפערט די גמרא איפור.

נאכדעם פירט די גמרא אויס אז ניין, לעולם לא תיפור, [נאך] ווייל 'טאקע ווייל' ער איז עוסק בתורה [בג' ראשונות], איז עס טאקע נאך שווערער. [ווייל] ביי דין קאן מען אמאל טון לפנים משורת הדין, - אזוי ברענגט דאָרט די גמרא, - [אבער] ביי די תורה שטייט אמת, [און] אז ס'שטייט אמת קען מען נישט טון לפנים משורת הדין, [ווייל] דעמאלסט] מוז זיין אינגאנצן אזוי ווי דער אמת, איבערדעם איז מ'מפקיד עליה בדינא. אזוי זאגט די גמרא אין עבודה זרה.

ס

קומט דאך אויס, [אז] ביי די תורה הקדושה איז נישטא קיין לפנים משורת הדין.

סא

דער מהרש"א זאגט טאקע דארטן^{לד} [אז] ס'קען זיין [אז] איבערדעם שטייט^{לה} [דבומן] ווען שאתה יודע הדין, [שוב] אי אתה רשאי לבצוע. אז מ'ווייסט שוין דעם דין,

^{לב} בגמרא עבודה זרה (ד'): אמר רב יוסף, לא ליצלי אינש צלותא דמוספי בתלת שעי קמייאת דיומא, ביומא קמא דריש שתא, ביחיד [פירש"י: מוספי כל השנה הן שבח וסיפורי מעשה, אבל מוסף ראש השנה מתוך שהוא מתפלל מלכיות וזכרונות שופרות מפקד דינא טפי, ואל יפירוש אדם עצמו מן הצבור]. דילמא כיון דמפקיד דינא, דילמא מעייני בעובדיה ודחפו ליה מידחי. אי הכי דצבור נמי, דצבור נפישא זכותיה. אי הכי דיחיד דצפרא [בתפלת יוצר] נמי לא, כיון דאיכא צבורא דקא מצלו [שחרית בכל מקומות] לא קא מדחי, [ותפלת מוספי הואיל וזמנה כל היום והיא שיחת שחרית וצהרים יש שמתפללין אותה בבקר ויש מאחרין]. וזהא אמרת שלש ראשונות הקב"ה יושב ועוסק בתורה [שניות דן, והכא אמרת בקמייאת דן], איפור. ואיבעית אימא לעולם לא תיפור, תורה דכתיב בה אמת, דכתיב (משלי כג, כג) אמת קנה [הוצא הוצאות על תלמוד תורה] נאל תמכר [בחנם למוד אחרים], אין הקב"ה עושה לפנים משורת הדין. דין דלא כתיב ביה אמת, הקב"ה עושה לפנים משורת הדין. [ועיין בזה בשלחן ערוך ("א"ח תקצא, ח), ובמגן אברהם שם].

טאָר מען נישט קיין פֿאַר [מאַכן]. ווייל די תּוֹרָה איז אַמֶּת [ובמדת 'אמת' לא שייך לִפְנִים מְשׁוֹרֵת הִדִּין]. נאָר ווילאַנג מ'ווייסט נישט [דעם דין תורה, אזי עדיין מותר לפשר בין הבעלי דינים].

סב

נו מילא ביי הקדוש ברוך הוא [כשעוסק בתורה, לא שייך לִפְנִים מְשׁוֹרֵת הִדִּין].
קומט אויס לפי זה, אַז [ביי] די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה איז אַ שטאַרקער מִדַּת הַדִּין.
על כל פנים זעט מען פון דער גמרא, אַז דאָרטן וואו דער גאַנצער מִדַּת הַאֱמֶת איז, איז נישט פאַרהאַנדן קיין לִפְנִים מְשׁוֹרֵת הִדִּין, מוז מען גיין אינגאַנצן מיטן דִּין.
נו דעמאָלטס קאָן דאָך די וועלט נישט קיין קיום האָבן, [וממילא בהכרח] מוז מען נאָכלאָזן פונעם אַמֶּת.

סג

ישוב קושיית הישמח משה - לדרבינו

ובזה יש לומר, כי אף שלא שייך ענין של שקר ח"ו אצלו ית', אבל יען דברפת זה לענין לדון לפניו משורת הדין, יש קצת ויתור לפעמים ממדת האמת הגמור, לצורך קיום העולם, לכן שוב אי אפשר להיות נקרא 'שמו' יתברך כך איבערדעם איז רעכט.

כאָטשיג חלילה דעם וואָס ס'איז שְׁקָר איז דאָך דבֵּר שְׁקָרִים לֹא יִכּוֹן לִנְגַד עֵינֵי [תהלים קא, ז], דאָס איז דאָך די גרעסטע [דבר המרוחק], דאָס איז 'מֵאוֹס וְנִמְאָס' בְּעֵינֵי הַקְדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא. אָבער דעם איז אויך אַ פֶּרֶט פֿון מִדַּת הַאֱמֶת [אז] מ'זאָל נישט טון לִפְנִים מְשׁוֹרֵת הִדִּין, און דעם פֶּרֶט קען מען זיך נישט נוֹהֵג זיין [משום קיום העולם], מוז מען נאָכלאָזן [קצת] פונעם אַמֶּת, [שהרין] הקדוש ברוך הוא טוט דאָך מיט אידן יאָ לִפְנִים מְשׁוֹרֵת הִדִּין, און די גאַנצע וועלט איז [קיומה תלוי אין] לִפְנִים מְשׁוֹרֵת הִדִּין, וואָרן אין הָעוֹלָם מִתְקִיִּים בִּדְיָן. [ואמרו חכז"ל] אַם יַעֲמֹד 'בְּדִין' [אפילו] עִם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, לֹא יִכּוֹל עָמוֹד^ז.

איבערדעם [אז] מ'מוז טון לִפְנִים מְשׁוֹרֵת הִדִּין, קומט דאָך אויס, קען דאָך נישט זיין 'כסדר' מיט מִדַּת הַאֱמֶת בְּשִׁלְמוֹת.

^ז במהרש"א (עבודה זרה שם): תּוֹרָה דכתיב בה אַמֶּת כו' אין הקב"ה עושה לפניו משורת הדין כו'. ונראה דהיינו טעמא, דאמרינן פרק קמא דסנהדרין (מובא להלן) משתשמע דברי בעלי דינין ואתה יודע להיכן הדין נוטה, אי אתה רשאי לעשות לפניו משורת הדין, כיון דיודע היכן הדין תורה נוטה, שהוא 'אמת' הדין, אי אתה רשאי לעשות לפניו משורת הדין, וק"ל.

^ח בגמרא סנהדרין (ז): רבי שמעון בן מנסיא אומר, שנים שבאו לפניך לדין, עד שלא תשמע דבריהן או משתשמע דבריהן ואי אתה יודע להיכן דין נוטה אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו משתשמע דבריהן ואתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להן צאו ובצעו, שנאמר (משלי י, יד) פוֹטֵר מִים [פירש"י]: אם באת לפטור ולהשליך המריבה המשוּלה כמים כדלקמן (דף ז), ולשוש שלום ביניהן [ראשית מִדּוֹן] קודם שתשא ותתן בדין, פטור אותה [לפני התגלע הריב נטוש] [נטשה ורדוף אחר השלום], קודם שנתגלע הריב, אתה יכול לנטשו, משנתגלע הריב אי אתה יכול לנטשו.

^ט בגמרא ערכין (יז): תניא רבי אליעזר הגדול אומר, אלמלא בא הקדוש ברוך הוא עִם אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב בִּדְיָן, אֵין יִכּוֹלִין לַעֲמֹד מִפְּנֵי תוֹכַחַת [פירש רש"י: שהיה מוכיח להם מעשיהם], שנאמר (שמואל א' יב, ז) וְעַתָּה הִתְיַצְּבוּ וְאִשְׁפֹּטָה אֲתֶכֶם לִפְנֵי ה' אֵת כָּל צִדְקוֹת ה' אֲשֶׁר עָשָׂה אֲתֶכֶם וְאֵת אֲבוֹתֵיכֶם.

^י ונמצא שגם האבות היו צריכים לבחינה זו לפי מדריגתם. ובכח זה המשיכו בזכותם כח זה לכל ישראל, וכמבואר במדרש דפרשת לך, שבזכות האבות זכו ישראל לברכת כהנים, שמכללה הוא ענין הנשיאות פנים לישראל, וענין ברכת השלום. וכמו שממשיך רבינו עוד באות שאחר זה, בענין הזכרת זכות אבות בתפילה, ומה שהחתימה הוא במגן אברהם, לפי שאברהם אבינו המשיך כח מדת חסד, להפוך גם הדין לרחמים.

סד

אבל מכל מקום 'חותמו' של הקב"ה אמת, כי חתימה הוא לשון סוף, וכדרך שפירשו במאמר ב' חותמין, דאף שלפעמים מתעורר דין, אבל הסוף הוא בחדסד שהוא מדרשו של אברהם אבינו. וכמו כן לאחר שנתהפך מדרת הדין לרחמים, אז כבר יכולין לדין בדין, וגם הדין נעשה חסד, וגמלא דלכסוף שפיר יכולין לפסוק לפניו משורת הדין, גם על פי הדין שהיא מדרת 'אמת'.

נאָר קען זיין [איבערדעם איז] 'חותמו' של הקדוש ברוך הוא אמת. וואָרן אברהם אבינו מיט זיין חסד, איז ער דאָך מִהפּך דעם דין, אפילו דעם תּוֹקֶף הַדִּין, אויך אויף רַחֲמִים, נישט נאָר דעם דין [הפשוט] אליין.

און ס'שטייט דאָך ל"ב ב' חותמין, ווי זיי זאָגן דעם פֿשט^ל [במה שאמרו חכז"ל^ל בענין] וואָס מ'דאָגט [בתפלת ר"ח] אַלְקֵי אַבְרָהָם אַלְקֵי יִצְחָק וַאֲלֵקֵי יַעֲקֹב, יכול בכולם חותמין, [תלמוד לומר וְהָיָה בְרָכָה] ב' חותמין [ולא בהם. ופירשו הרמז בזה, כי] די 'חתימה' [והסוף] איז מיט אברהם אבינו, [וואָס] אברהם אבינו איז דאָך געווען מדרת החסד, איבערדעם איז ב' חותמין, איבערדעם בלייבט מען מיט מדרת החסד.

קומט אויס די חתימה איז מיט מדרת החסד, [ווייל] מיט חסד איז מען דאָך מִהפּך [גם הדין לחסד ורחמים], – אזוי ווי איך האָב פריער געזאָגט [באות לח] זכה אברהם בכל, – מ'איז מִהפּך [אפילו] דעם מדרת הדין לַמִּדַּת הַרַחֲמִים.

איבערדעם דעמאלטס קאָן זיין דער אמת בשלמות, וואָרן אפילו ס'איז דער תּוֹקֶף הַדִּין, ווערט ער אויך נִתְהַפֵּךְ. איבערדעם איז נאָר 'חותמו' של הקדוש ברוך הוא 'אמת'. ווען ס'איז ב' חותמין [מיט] מדרת החסד, דעמאלטס איז אמת, [אָבער] אז נישט האָט מען מוֹדָא [לנהוג במדת האמת, שהוא שורת הדין].

סה

[ובזה יש להוסיף בביאור הפסוק שהביא הפרשת דרכים, דלפי פירושו לא מתיישב עדיין מה שאמר בסוף הפסוק חסד ו'אמת' מן יצירה, דהוא אינו מפרש רק תיבת חסד, על שהיא מהפכת הדין לחסד ורחמים, אבל לא תיבת ואמת, שהוא מדרת הדין. אמנם לדרכינו יובן שפיר גם אומרו ואמת, דכשיש חסד שמהפכת הדין לרחמים יכול להיות גם מדרת האמת בשלימות, שאין צורך להתנהג לפניו משורת הדין, כי אפילו במדת הדין לבד שהיא מדרת האמת יכולים להתקיים על ידי החסד] (חדושי תורה, ודברי יואל)².

סו

מה שאין כן במדרת 'שלום', שהשפעת השלום נוהג בו הקב"ה תמיד מבלי הפסק או ויתור, כי יש צורך במדרת זו לקיום העולם, שלא היו בני אדם מטבעם יכולים להיות בשלום וזולת על ידי השפעה מיוחדת מלמעלה. לכן שפיר נקרא 'שמו' יתברך כך

איבערדעם קאָן זיין דאָס איז טאַקע פאַרענטפערט [קושיית מהרש"א וישמח משה דמאי שנה אמת משלום, לענין שמו של הקב"ה].

[דהנה] דעם שְׁלוֹם, דער בּוֹדָא כָּל עוֹלָמִים איז 'כְּסֶדֶר' מִשְׁפִּיעַ שְׁלוֹם [בשלימות. משא"כ במדת 'האמת' דאינו נוהג תמיד כל כך בשלימות, דהיינו לפי שורת הדין].

^ל בגמרא פסחים (ק"ז): אמר רבי שמעון בן לקיש, וְאֶעֱשֶׂה לְגוֹי גְדוֹל (לך יב, ב), זהו שאומרים אַלְקֵי אַבְרָהָם. וְאֶבְרָכֶךָ (שם), זהו שאומרים אַלְקֵי יִצְחָק. וְאֶגְדָּלְךָ שְׁמֶךָ (שם), זהו שאומרים אַלְקֵי יַעֲקֹב. יכול יהו חותמין בכולן, תלמוד לומר וְהָיָה בְרָכָה (שם), כך חותמין, ואין חותמין בכולן. [וכן הובא זה בירוש' לך לך (שם)].

^ט עיין באורך בבאר מים חיים (פרשת לך), וכן במאור עינים (שם) וקדושת לוי (שם).

^פ והוא לכאורה ממה שאמר רבינו אח"כ במסיבה א' כי תבוא תשכ"ג (לשון קדשו קונטרס לד'), דבדרוש דשם חזר רבינו על על עיקרי הענינים שבכאן בדרוש זה. וגם יתכן שהוסיף כן רבינו בדרוש זה בעת שעבר על הכתבים.

סז

קען זיין טאקע [דהנהגת השלום מלמעלה הוא תמידיות ממש, ווייל] מיטן דרך הטבע, [ביי] מענטשן, ס'העט גארנישט געווען קיין מציאות אז צוויי מענטשן מ'זאל נישט האבן קיין קטטה, ס'זאל זיין שלום. ס'איז נאך א מתנת אלקים. נאך ס'איז פארהאנדן [ווייטער אויך מחלוקות].

[אבער] וויפיל 'שלום' ס'איז דא אויף דער וועלט, - ס'איז טאקע נישטא, ס'איז נישט גענוג, [שהרי] בעונינו הרבים וויפיל איז דען דא, אבער - דעס ביסעלע וואס ס'איז דא, איז נאך א מתנת אלקים.

ווארן אויף 'דער' וועלט איז נישטא קיין שלום, [כי] בטבע הבריאה פון 'מענטשן', איז נישטא קיין טבעיות - ווי דער מהרש"א^{כא} גיט צו פארשטיין - ס'זאל זיין שלום. דאס איז נאך פון הקדוש ברוך הוא, וואס [דער בורא כל עולמים איז עושה שלום].

איבערדעם איז דאס שמו של הקדוש ברוך הוא, און ס'איז טאקע בשלמות [מבלי ויתור קצת, או הפסק זמן, ווייל] הקדוש ברוך הוא איז 'פסדר' משפיע שלום.

סח

[אבער מדת] אמת, קען דאך נישט זיין 'פסדר' בלויז אמת, ווארן דער בורא כל עולמים טוט דאך פסדר לפנים משורת הדין, און דאס אליין איז אויך שוין א 'היפוף האמת', אזוי ווי די גמרא זאגט^{לב} [על התורה] אז ס'שטייט אמת, דארטן וואו ס'איז אמת קען נישט זיין לפנים [משורת הדין] גארנישט. דעס איז אויכעט א פרט פון מדת האמת [ועם כל זה יש בו ויתור].

אודאי נישט אלע [פרטי מדת האמת שייך בהם ויתור, כי אצל] אנדערע פּרטים איז נישט פארהאנדן ביי הקדוש ברוך הוא [איזה ענין שהוא] חס ושלום 'שקר'.

אבער דעס [שורת הדין] איז אויך א פרט פון מדת אמת, אזוי איז דאך מבואר אין די גמרא, [ועם כל זה בפרט זה שייך בו ויתור, להכנס 'לפנים משורת הדין', לצורך קיום העולם].

סט

איבערדעם איז רעכט, איבערדעם איז עס נישט דער עצם [פון] א שם פון הקדוש ברוך הוא, [התואר] אמת, אזוי ווי שלום [שהוא שם עצם] וואס מ'טאר נישט זאגן בבית המרחץ. [דמכיון שמדת שלום נוהג תמיד, אבל מדת אמת יש בזה ויתור לפעמים בפרט אחד, על כן] דאס איז דער חילוק פארוואס שלום איז טאקע דער נאמען פון הקדוש ברוך הוא, און נישט אמת^{כב}.

ע

ביאור המדרש בראשית: בענין הפסוק ותשלף אמת ארצה

במדרש פרשת בראשית המובא במהרש"א איתא, שחסד וצדקה אמרו שיכרא האדם, ואמת ושלום אמרו שאל יברא, לפי שכולו שקרים וקטטה. מה עשה הקב"ה, נטל אמת והשליכו לארץ, דכתיב [ותשלף אמת ארצה]. אמרו מלאכי השרת, רבון העולמים מה אתה מכנה מלבוש החשוב שלך, אמר הקב"ה תעלה אמת מן הארץ, דכתיב אמת מארץ תצמח

קען זיין דאס איז דער פשט אויכעט אין מדרש^{כז}, טאקע 'דער' מדרש^{כב} [וואס]

^{כא} ועיין עוד בנתיבות עולם למהר"ל (נתיב השלום פ"א, ד"ה ובפ"ק דשבת) מה שכתב בזה לפי דרכו.

זאָגט דאָרטן, חֲסֵד אַמֵּר יִבְרָא, און צִדְקָה (אַמְרָה) יִבְרָא, און שְׁלוֹם הָאָט געזאָגט 'נישט', און דער אָמֶת הָאָט געזאָגט 'נישט'. (וממשיך שם המדרש, מה עשה הקב"ה, נטל 'אמת' והשליכו לארץ), איז געווען וְתִשְׁלַךְ אֶמֶת אֶרְצָה (דניאל ח, יב).
האָבן זיי (די מלאכי השרת) געפרעגט, וויאָזוי וואָרפסטו אַראָפּ פּוֹרְפִּירוֹן דִּילִיָּה אויף דער ערד. הָאָט ער געזאָגט אֶמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמַח (תהלים פה, יב), הָאָט ער עס אויפגעהויבן, און ס'איז ווייטער דאָ.

עא

קושיא א – במדרש בראשית

ויש להבין למה מתחילה השליך רק מדת האמת, ולא מדת שלום. ואף שהיה סני בהסרת מידה אחת, כדי שיוכרע הרוכ שיברא. אמנם למה בחר להשליך האמת, ולא השלום

א] (ולכאורה) ממה נפשך איז דאָך אַ קְשִׁיָּא.

קודם פאַרוואָס עפעס הָאָט מען דעם אָמֶת אַראָפּגעוואָרפּן, און דעם שְׁלוֹם נישט, וואָס הָאָט ער געוואָלט האָבן [פונעם 'אָמֶת' דוקא], פאַרוואָס פאַרווען.
[אלא שיש לומר בזה, דמכיון] אַז מ'הָאָט אַראָפּגעוואָרפּן דעם אָמֶת, קען זיין איז דאָך שוין געווען מַעֲרָעַר [מאותן שאמרו 'יברא', שהרי], דאָס רוב איז דאָך שוין געווען אויף יא. וואָרן 'אָזוּי' [מתחילה] איז געווען גראַד אויף גראַד [שתים כנגד שתים], הָאָט מען נישט געקענט [להכריע שיברא, אָבער] אַז מ'הָאָט אַראָפּגעוואָרפּן [אמת, ונשאר רק שלום שאמר אל יברא, וחסד וצדקה שאמרו יברא, נמצא כי 'הרוב' הנשאר הסכימו שיברא]^{מג}.
נאָר [אכתי קשה] פאַרוואָס איז געווען דער גוֹרֵל אַראָפּציוואָרפּן [את האמת דוקא, והלא כמו כן היה יכול להשליך השלום, והיה גם כן נמצא שהרוב הנשארים מסכימים שיברא].

עב

קושיא ב – במדרש בראשית

גם צריך ביאור להבין כל הענין של השלכת האמת 'לארץ', שהוא דבר שאינו מובן

ב] דערנאָכדעם [איז שווער], וואָס הייסט עפעס מ'הָאָט אים אַראָפּגעוואָרפּן אויף דער ערד. וואָס עפעס הָאָט מען מְבַזֶּה געווען דעם אָמֶת, אַראָפּגעוואָרפּן אויף דער ערד, וואָס הייסט [דאָס] עפעס.

עג

קושיא ג – במדרש בראשית

גם האיד נתקיים לבסוף כוונת הקב"ה בזה שהשליך אמת ארצה, אם לבסוף העלה אותה

ג] און דערנאָך [קשה] ממה נפשך, אַז ס'איז געווען אֶמֶת מֵאֶרֶץ תִּצְמַח, איז דאָך עס צוריקגעקומען. [ואם כן האיד נתקיים הכוונה של הקב"ה במה שהשליכו מתחילה].

עד

הקדמה לשוב הקושיות במדרש בראשית

איתא במדרש: בשיש דין למטה, אין דין למעלה. והוא כי הלומד תורה לשמה מתנהג הכל על ידו גם למעלה

(נגאָר) קען זיין אַזוּי.

[דהנה] ס'שטייט דאָך^{מב}, בַּמָּקוֹם שִׁישׁ דִּין לְמַטָּה איז אין דִּין לְמַעְלָה, דער בורא כל

^{מב} וכעין זה ביאר בישמח משה המובא לעיל (בהערה כט).

^{מב} בדברים רבה (ה, ה). מהו שְׁפָטִים וְשִׁטְרִים וכו', ר' אליעזר אומר במקום שיש דין אין דין, ובמקום שאין דין יש דין, ומהו כן, אלא אמר ר' אליעזר אם נעשה הדין למטה, אין הדין נעשה למעלה, ואם לא נעשה הדין למטה, הדין נעשה למעלה.

עולמים האָט איבערגעגעבן די הנהגה [העליונה] פאַרן בית דין של מטה.
אז מ'לערנט תורה לשמה, האָט מען בּפּח [אז דעמאָלטס] ווערט אַלדינגס געפירט
דורכן בית דין של מטה.

ע

והנה בדין שלמטה קיימא לן בדיני ממונות, דכל זמן שלא נודע הדין, מותר ומצוה לעשות פשרה לפני משורת
הדין, ואם כן הכי נמי לענין דין צדיק ורשע, כיון שאי אפשר לידע זה בבירור למטה, וכמבואר ברמב"ם דמשקל זה
הוא רק במשקל קל דעות ה', על כן מותר לנו לדון אותם לפני משורת הדין, ואז פסק זה הוא גם על פי התורה
שהיא מדרת 'אמת', שכך צוה התורה לעשות פשרה לפני משורת הדין, כל זמן שאין יודעין הדין הגמור

אַבער ביים דין שלמטה איז היינט אויך [נשיך לעשות לפני משורת הדין, ואף לפי מדת
האמת. ואף בין אדם לחבירו, עכ"פ באופן כשאיין יודעין עדיין דין הגמור]. ווי דער מהרש"א
זאָגט¹⁷ [דאס כבר נודע דין הגמור שוב אי אפשר לעשות פשרה. ועל כן] אַודאי בין אָדם לחבירו
אַז מ'ווייסט דעם דין [שוב אי אפשר לבצוע ולעשות פשרה, בבית דין שלמטה. אלא רק כשעדיין
אין יודעין הדין].

אַבער [בין אָדם למקום, אז] מ'זאל וויסן צו שאַצן א מענטש [עד כמה היה לבו עמו בשעת
המצוה או החטא], איז דאָך [נאָר] קל דעות ה'מה.

[וואָרן אויף] שוֹקל צו זיין אַן עבירה מיט א מצוה, זאָגט דאָך דער רמב"ם¹⁸ [דמה
שהעולם והאדם נידון למעלה לפי] וואָס רובו זכיות און רובו עבירות¹⁹, דאָס איז נישט אַזוי
ווי מ'מיינט אַז מ'ציילט די זכיות מיט די עבירות [לפי המספר. נאָר] ס'איז פאַרהאַנדן
אַמאָל א מצוה וואָס זי איז 'שוֹקל' קעגן כמה עבירות, און ס'איז פאַרהאַנדן אַן עבירה
וואָס ס'איז 'שקול' קעגן כמה מצוות. [ושיקול זה] דאָס איז א 'פנימיות' זאך, דאָס קאָן
מיר אונז נישט 'וועגן'²⁰, דאָס קאָן נישט דאָס בית דין [שלמטה שוקל זיין], טאַקע נאָר
קל דעות ה', נאָר דער בורא פל עולמים אליין.

זעט אויס [מדברי הרמב"ם, אז] נישטאמאל דאָס בית דין של מעלה, נאָר קל דעות ה'
[איז דער וואָס ער קען] 'וועגן' די מצוות מיט די עבירות.

ע

ממילא אויף דעם עולם, קען מען דאָס נישט וויסן פונקטליך.
סיידן²¹ חלילה די וואָס מ'זאָגט [עליהם לדונם] אַז זיי זענען מינים ואפיקורסים לא
עלינו, [שהללו הרי הם כבר] אויסגעשלאָסן [מכלל ישראל], וואָס מ'האָט געמאַכט די ברכת

¹⁷ לשון הפסוק בשמואל א' (ב, ג): 'כי קל דעות ה' [פירש"י: יודע מה שבלבבכם], וְלוֹ נִתְּקֵנוּ עֲלֵלוֹת [כל מעשי האדם
נמנין לפניו. נתקנו לשון מנין, כמו 'ותקן' לבנים תתנו] (שמות ה, יח).

¹⁸ ברמב"ם (תשובה ג, א-ב): כל אחד ואחד מבני האדם יש לו זכיות ועונות, מי שזכיותיו יתירות על עונותיו צדיק,
ומי שעונותיו יתירות על זכיותיו רשע, מחצה למחצה בינוני וכו'. אדם שעונותיו מרובין על זכיותיו, מיד הוא
מת ברשעו שנאמר (ירמיה' יד) 'על רב עוֹנֶה וכו'. וכן מדינה שעונותיה מרובין מיד היא אוכרת שנאמר (וירא יח, כ)
זַעַקַת סָדֵם וְצִמְרָה כִּי רָבָה וגו', וכן כל העולם כולו, אם היו עונותיהם מרובין מזכיותיהן מיד הן נשחתין,
שנאמר (בראשית ו, ה) 'וירא ה' כי רבה רעת האדם'. ושיקול זה אינו לפי מנין הזכיות והעונות, אלא לפי גודלם,
יש זכות שהיא כנגד כמה עונות, שנאמר (מלכים א' יד, יג) 'עַן נִמְצָא בוֹ דָּבָר טוֹב, ויש עוֹן שהוא כנגד כמה זכיות,
שנאמר (קהלת ט, יח) 'וחוטא אֶחָד יִאָבֵד טוֹכָה הַרְבֵּה, ואין שוקלין אלא בדעתו של קל דעות, והוא היודע היאך
עורכין הזכיות כנגד העונות.

¹⁹ כמבואר בגמרא קידושין (מ, ו) ועוד.

²⁰ מלשון אפועגן, שוקל זיין.

²¹ פירוש: אויסער.

וְלַמְלָשִׁינִים¹ אויף זיי, מילא דאָס ווייסט מען שוין נאָ, האידן לרונם. ואין לנהוג בהם לפנים משורת הדין.

אַבער ווייטער [פון דעם], אידן וואָס זיי ווילן האַלטן תּוֹרָה וּמִצְוֹת, זיי זענען מאַמִּינִים [בהשׁי״ת ובתורתו] און זיי האַלטן, נאָר בעונינו הרבים מ'איז 'געכאַפּט' אין עֲבֵרוֹת, נו דאָס בית דין שלמטה קען נישט שוֹקֵל זיין מִצְוֹת מיט קיין עֲבֵרוֹת, [וממילא] ווייסט מען קיינמאָל נישט קיין דין אַמְתִּי, און אַז מ'ווייסט נישט, מעג מען טון לִפְנֵים מִשּׁוֹרֵת הַדִּין.

טאַקע די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה אַליין [הנקראת 'אמת'] זאָגט דאָך אויך אַזוינא, אַז דעם וואָס מ'טאָר נישט טון [לפנים משורת הדין] דאָס איז נאָר אַז מ'ווייסט. [אבל כשאין יודעין דין הגמור, הרי גם זה אמרה התורה שיש לנו לנהוג לפנים משורת הדין].

עו

וזה שאמרו בשיש דין למטה אין דין למעלה, דבאם ידונו רק למעלה דשם יודעין הדין, או דנין כפי שורת הדין. אבל אם דנים למטה על פי התורה לפנים משורת הדין, או גם למעלה פוסקים בבית דין שלמטה להתנהג לפנים משורת הדין

נו אַז ס'איז דין לַמַּעֲלָה, ביים בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים, דאָרט ווייסט מען דאָך אַלעס פונקטליך, [וממילא] קען מען נישט טון קיין לִפְנֵים מִשּׁוֹרֵת הַדִּין.

אַז ס'איז אַבער דין לַמַּטָּה, איז טאַקע 'דאָס' דער אַמְתִּי, אַז מ'זאָל טון לִפְנֵים מִשּׁוֹרֵת הַדִּין, ווייל מ'ווייסט דאָך קיינמאָל נישט וואו מ'האַלט.

איבערדעם איז רעכט, אַז ס'איז יֵשׁ דין לַמַּטָּה [שהם דנים כראוי אפילו רק בין אדם לחבירו, ובכללה שהם עושיין לפנים משורת הדין, איז] אַיִן דין לַמַּעֲלָה, [דאם הולכין למטה במשפטי התורה, אזי גם למעלה שופטין כפי משפטי התורה שלמטה, וכמבואר בבני יששכר (דלהלן באות קט), שמכללה הוא גם ענין להתנהג לפנים משורת הדין].

עח

ישוב קושיא א-ב - במדרש בראשית

ולזה כשטענה מרת האמת שאל יברא, לפי שכולו שקרים, והכוונה שלא יוכל להתקיים בדין הגמור שהיא 'אמת'. אוי אמר הקב"ה להשליך את האמת 'לארץ', דשם שפיר יכולין לדון לפנים משורת הדין, גם לפי התורה שהיא מדרת אמת

דאָס קאָן זיין דער פֿשׁט.

אַמֶּת האָט געזאָגט אַל יִבְרָא, שְׂכוּלוֹ שְׁקָרִים, ס'קען נישט זיין אויף 'דעם' עוֹלָם [מדרת האמת לגמרי].

¹ וכמבואר בגמרא ברכות (כח:), וברמב"ם (תפלה ב, א).

² וכמבואר בגמרא סנהדרין (ו:): רבי יהושע בן קרחה אומר מצוה לבצוע, שנאמר (זכרי' ח, טז) אֶמֶת וּמִשְׁפָּט שְׁלוֹם שִׁשְׁתּוֹ בְּשַׁעְרֵיכֶם, והלא במקום שיש משפט אין שלום ובמקום שיש שלום אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו שלום, הוי אומר זה ביצוע. וכן ברור הוא אומר (שמואל ב' ח, טו) וַיְהִי דָוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וְצִדְקָה, והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה וצדקה אין משפט, אלא איזהו משפט שיש בו צדקה, הוי אומר זה ביצוע וכו'. אמר רב, הלכה כרבי יהושע בן קרחה. איני והא רב הונא תלמידיה דרב הוה, כי הוה אתו לקמיה דרב הונא אמר להו אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו. מאי מצוה נמי דקאמר רבי יהושע בן קרחה, מצוה למימרא להו [פירש"י: ברישא] אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו [דפתחין להו בפשרה]. היינו תנא קמא [דאמר נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע, הא מקודם גמר דין רשאי לבצוע, והכי נמי רשות הוה], איכא בינייהו מצוה [להזכיר פשרה, לתנא קמא ליכא מצוה], רבי יהושע בן קרחה סבר מצוה, תנא קמא סבר רשות.

איי אויף 'יענעם' עולם [שייך] אַמַת, [אמנם] אויף יענעם עולם קען דאָך [אויך] נישט זיין קיין אַמַת [בשלימות, כשורת הדין], וואָרן אַז ס'וועט זיין אַמַת איז דאָך נישטאָ קיין לַפְּנִים משורת הדין, און בַּדִּין קאָן דאָך אַין העולם יכול להתקיים, קען דאָך נישט זיין קיין אַמַת [בשלימות, בכדי שיוכל להיות קיום העולם].

[איבערדעם] האָט דער בורא פֿל עולם געזאָגט ניין, איך וועל דעם אַמַת געבן אויף דער ערד, און דאָ זאל זיין דין לַמָּטָה, און אַז ס'איז יש דין לַמָּטָה איז אַין דין לַמָּעֵלָה. [והכוונה] אויף דער בחינת אַמַת פון 'תורה' ווי כ'האָב געזאָגט [באותו עו] [אַז] דעם זאל זיין ביים בית דין שלמטה, [ולכן כתיב] וְתִשְׁלַח אֶמֶת אֶרְצָה'.

עט

ישוב קושיא ג - במדרש בראשית

וכששאלו מלאכי השרת על זה, אז ביאר להם הקב"ה כי אַמַת 'מאריך' תַּצְמַח, שמדין שלמטה יוצא שם 'למעלה' כבר יוכלו לפסוק לפנים משורת הדין, כי גם הקב"ה מקיים דברי החכמים שבבית דין שלמטה

[וכששאלו מלאכי השרת] וויאזוי וואָרפסטו דאָס אַראָפּ.

זאָגט ער ניין, אַמַת 'מאריך' תַּצְמַח, ס'וועט קומען פון דאָנעט קומט די הַשְּׁפָעָה, [ווייל] אפילו דער בורא פֿל עולם [בשמים] פירט זיך נאָך [כפי הפסקים בבית דין שלמטה], דער בורא כל עולמים איז מקיים [דבריהם], אַזוי ווי ס'שטייט²² [אַז] הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא האָט מקיים געווען דברי חכמים.

- אַזוי ווי ס'שטייט אין ייטב לב²³ [בענין זה, דזהו ביאור הכתוב 'קדוש' תהיו] כי 'קדוש' אָני [קדושים יט, כ], [דהיינו שתקיימו דברי החכמים, כי גם אני מקיים דבריהם], ווייל כל המקיים דברי חכמים נקרא 'קדוש'.

²² בתנחומא בפרשת (סימן כט): ביום השמיני נשיא לבני מנשה וכו'. לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים הואיל ואינן מן התורה, אמר להם הקב"ה, בני אין אתם רשאים לומר כך, אלא כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימין שנאמר (דברים יז, יא) וְעִשִּׂיתָ עַל פִּי הַתּוֹרָה אֲשֶׁר יוֹרֶךְ, למה, שאף על דבריהם אני מסכים, שנאמר (איוב כב, כח) וְתִגְדָּר אִמְרוּ וְיִקָּם לָךְ. תדע לך, שהרי יעקב בשעה שברך מנשה ואפרים, מה כתיב שם, וישם את אפרים לפני מנשה, עשה הקטן קודם לגדול, וקיים הקב"ה גזרתו. אימתי, בקרבנות הנשיאים, שהקריב שבט אפרים תחלה, שנאמר ביום השביעי נשיא לבני אפרים, ואחר כך מנשה. מנין, ממה שקראו בענין ביום השמיני נשיא לבני מנשה.

ובשמות רבה בפרשת (יד, ד): ביום השביעי נשיא לבני אפרים וכו'. דבר אחר דברי חכמים פֿדְרִבְנוֹת וכמשמרות נטועים (קהל יב, יא), מה המסמר הזה הנטוע בדלת הוא מקיים הדפין, כך כשהצדיקים גוזרים הקב"ה מקיים דבריהם. תדע לך מיעקב, בשעה שברך מנשה ואפרים עשה את הקטן קודם לגדול, שנאמר וישם את אפרים לפני מנשה, וקיים הקב"ה גזירתו. ועליו נאמר דברי חכמים פֿדְרִבְנוֹת, אל תקרי כדרבנות אלא כדרבנות, כשיעקב גזר שתהא 'הרבנות' לאפרים, קיים הקב"ה דברו כמסמר הנטוע, ואמר הקב"ה הואיל וגזר יעקב על אפרים שיהא ראשון אף אני אשימנו ראשון לכל דבר, בשופטים, ובדגלים, ובמלכים, ובקרבנות. בשופטים, יהושע שהיה שופט, למה אפרים הושע בן נון (שלה יג, ח), ואחר כך גדעון בן יואש שהוא משבט מנשה. בדגלים, שנאמר (במדבר ב, יח) דָּגַל מִחֲנֶה אֶפְרַיִם, ואחר כך (שם, כ) וְעִלְיוֹ מִטָּה מִנְּשָׁה. במלכים, ירבעם בן נבט היה משל אפרים, ואחר כך יהוא בן נמשי משל מנשה. אף קרבנות הנשיאים כשבאו להקריב, אפרים מקריב ראשון ביום השביעי, ומנשה אחרון ביום השמיני, וכן הוא אומר ביום השביעי נשיא לבני אפרים, ואחר כך ביום השמיני נשיא לבני מנשה, ועליו הכתוב אומר וְתִגְדָּר אִמְרוּ וְיִקָּם לָךְ.

²³ בייטב לב ריש קדושים: דבר וגו' קדשים תהיו כי קדוש אני ה' אלקיכם. מה כתיב למעלה (אחרי יח, ל), ושמרתם את משפחותי, ואמרו חז"ל יבמות כ"א (ע"א) עשר משמרת למשמרתי. ושם דף כ' (ע"א) אסור קדושה שנית לעריות מדברי סופרים, ואמאי כו', אמר אביי כל המקיים דברי חכמים נקרא קדוש, אמר ליה רבא כו', אלא אמר רבא קדש עצמן במותר לך. ונראה דזה עצמו טעמו של אביי שאמר המקיים דברי חכמים נקרא קדוש, משום שמקדש עצמו במותר לו. ובמדרש תנחומא סוף נשא (הובא לעיל), לא יאמר אדם איני מקיים מצות זקנים שאינן מהתורה, אמר להם הקב"ה, בני כל מה שגוזרים עליכם תהיו מקיימים, למה, שאף על דבריהם אני מסכים

[וכתיב ביעקב אבינו] וַיֵּשֶׁם אֶת אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה (ויחי מח, כ), און הקדוש ברוך הוא האט געפאלגט אזוי ווי די חכמים זאגן.¹²

פ

איבערדעם זאגט מען מאַרץ תַּצְמַח, [און] אַז ס'איז נאָר 'מאַרץ' תַּצְמַח, איז שוין אַלעס גוט [ויכול העולם להתקיים. ווייל] אַז מ'זוכט דעם אַמַּת דאָ אויף דעם עוֹלָם, און מ'וויל גיין מיטן אַמַּת, ממילא קען זיין אַ לִפְנֵים מְשִׁנֶּה הַדִּין אויכעט, און מ'ריקט זיך נאָך [גם] בְּשָׂמִים [לפסוק כן, כדברי החכמים בבית דין שלמטה].

פא

סיום התירוצו על קושיית הישמח משה – לדרכינו

וסיום ישוב קושיא א – במדרש בראשית

אבל סוף סוף נמצא מזה, דגם אצל הקב"ה יש ויתור בפרט זה של

מדת האמת שלמעלה, על כן לא נקרא שמו ית' כך, רק חותמו, וכדלעיל

קומט אויס, איבערדעם איז דאָס טאַקע דער פֿשט, ממילא דאָס טאַקע קען זיין פאַרוואָס הקדוש ברוך הוא הייסט נישט אַמַּת, און ס'איז נישט שָׁמוֹ של הקדוש ברוך הוא נאָר שְׁלום.

פב

מה שאין כן במדת השלום, שנשאר מזה זו בשלימותו בהנהגה שלמעלה, על כן נקרא

שמו ית' כך. ומהאי טעמא אתי שפיר גם כן מה שהשליך אמת ארצה, ולא השלום

אַבער שְׁלום איז געבליבן אינגאנצן לַמַּעֲלָה, דאָס איז נישטאָ לַמַּטָּה גאָרנישט.

מזו מען אַראָפּוואַרפֿן [אל הארץ רק בחינת 'האמת' שזהו לפי הנצמח ונשפע מבית דין שלמטה, ולא בחינת 'השלום', כי בחינת 'השלום'] דאָס איז נאָר [און] הַשְּׁפָעָה פון הקדוש ברוך הוא [למעלה למטה].

וכו', תדע שהרי יעקב בשעה שברך מנשה ואפרים כתיב וַיֵּשֶׁם אֶת אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה, וקיים הקב"ה גזרתו וכו', עכ"ד. וזה שאמרה תורה (דברים יז, יא) לֹא תִסּוּר מִן הַדָּבָר אֲשֶׁר יִגִּידוּ לָךְ, וראיה לזה מִמֵּין וּשְׁמָאל, היינו של יעקב, שנאמר (ויחי מח, יד) וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל אֶת יְמִינוֹ וַיִּשֶׁתּוּ עַל רֹאשׁ אֶפְרַיִם וגו' וְאֵת שְׁמָאלוֹ עַל רֹאשׁ מְנַשֶּׁה, וקיימתי דבריו. ועיין מה שכתבתי בזה (בייטב לב) סוף פרשת מקץ (עמ"פ וטבות מצח והכן). ○ ובזה נדרוש סמוכים [לסוף אחרי], תחלה אמר אזהרה 'לחכמים' וּשְׁמָרְתֶּם אֶת מִשְׁמַרְתִּי, עשו משמרת וכו'. אחר כך דָּבַר אֵל כָּל עַדְת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וגו' קְדוּשִׁים תְּהִיוּ, שתקיימו דברי חכמים ותהיו נקראים קדושים, כִּי קְדוּשׁ אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם, כביכול גם אני שומע לדברי חכמים, ואני מחמיר על עצמי לקיים גזרתכם, כדמוכח מיעקב. ○ ובזה יש לפרש המדרש (ויקרא רבה כד, ד), קְדוּשִׁים תְּהִיוּ, הדא הוא דכתיב (תהלים ג, א) יִשְׁלַח עֲזָרְךָ מִקְדָּשׁ, מקידוש מעשים שיש בידך, ומציון יִסְעָדְךָ, מציון מעשים שיש בידך וכו'. ענינו, כי למעלה מזה (שם, ב) כתיב יִנְּךָ ה' בְּיוֹם צָרָה יִשְׁבָּכֶךָ שֵׁם אֱלֹהֵי יַעֲקֹב, ובמדרש ואתחנן (דברים רבה ב, יא) מִי שֶׁעָנָה לַיעֲקֹב בֵּעַת צָרָה, דכתיב גְּבִיָּה (ויצא לה, א) לָקַל הָעָנָה אֶתִּי בְּיוֹם צָרָתִי, הוא יענה אותך. ולדרכנו נאמר דהכי קאמר, מִי שֶׁשָּׁמַע לְקוֹל יַעֲקֹב בְּבִרְכּוֹתוֹ, שָׁשָׂם אֶפְרַיִם לִפְנֵי מְנַשֶּׁה, הוא ישמע לְקוֹלךָ וימלא רצונך. ועל זה אמר יִשְׁלַח עֲזָרְךָ מִקְדָּשׁ, מקדוש מעשים שיש בידך דייקא, ממה שאתה מקדש עצמך בידך כמותך לך ושומע לדברי חכמים. וכמו כן ומציון יִסְעָדְךָ, מציון מעשים שבידך דייקא, שהוספת להחמיר על דברי תורה. וכמו כן ימדוד לך כמדדתך לשמוע לקולך, כי כן דרכו יתברך לשמוע לקול חכמים, כמו שנאמר וְתִגְדָּר אֶמְרוּ וְיִקָּם לָךְ. ועל זה אמר (ויקרא רבה שם) אמר הקב"ה למשה, אמור לישראל כשם שאני פרוש כך תהיו פרושים מהמותך לכם (שלש אלה באיסור), כשם שאני קדוש ושומע לקול חכמים, כך תהיו קדושים, שנאמר קדושים תהיו כי קדוש וגו'. ○ ובזה יש לפרש (יתרו יט, ה-ו) וַתֵּתֵן אִם שְׁמוֹעַ תִּשְׁמָעוּ בְּקוֹלִי, היינו לשמוע לדברי חכמים, על דרך שפירש הוזהר נַעֲשֶׂה לְדַבְרֵי תוֹרָה וְנִשְׁמָע לְדַבְרֵי סוֹפְרִים, וּשְׁמָרְתֶּם אֶת בְּרִיתִי, כלומר ותעשו משמרת לבריתי, והייתם לי סגולה וגו'. וְאֵתֶם תְּהִיוּ לִי מִמְּלֶכֶת כְּהֻנִּים, על דרך מאן מלכי רבנן (עי' גיטין סב), וצדיק מושל ויגזור אומר ויקם, וגוי קדוש, כדון המקיים דברי חכמים שנקרא קדוש, כאמור. ועיין מה שכתבתי (בייטב לב) בפרשת בהעלותך על הפסוק ולא יהיה בבני ישראל גִּנְף.

¹² כמבואר בגמרא יבמות (כ.). ומובא ברבי דברי הייטב לב דלעיל

פג

המשך ישוב הקושיות בפרשתן

הקדמה לישוב קושיא ז

במדרש: וְשִׁמְחָתָהּ בְּכָל הַיּוֹם, זו תורה, לכך משה מזהיר את ישראל עֲשֹׂה תַעֲשֶׂה

קען זיין דאָס איז דער פֿשט (בדברי המדרש)^{נב}, וְשִׁמְחָתָהּ בְּכָל הַיּוֹם (תבוא כו, יא), אין טוב אלא תורה, לכך משה מזהיר את ישראל עֲשֹׂה תַעֲשֶׂה.

פר

ויש לפרש, על פי מה דאיתא בתנא דבי אליהו, אפילו יחיד ששונה הקב"ה יושב ושונה כנגדו. והיינו בלמוד לשמה

[דהנה] ס'שטייט אין תנא דבי אליהו^{נא}, אפילו יחיד ששונה, הקדוש ברוך הוא יושב ושונה כנגדו. אַז מ'לערנט, איז הקדוש ברוך הוא יושב ושונה כנגדו, [והיינו] אַז מ'איז עוסק בתורה לשמה, איז דאָךְ הקדוש ברוך הוא לערנט דאָךְ מיט.

פה

והצדיקים זכו גם לשמוע קולו של הקב"ה שהיה יושב ושונה עמם, וכעובדא שהיה אצל הישמח משה

עובדא ידענא [בענין זה, דער] ליסקא'ער רב זכרוננו לברכה [בעל אך פרי תבואה] איז אַמאָל געקומען צום זיידן צום ישמח משה [שהיה רבו מובהק, און] ער האָט געוואָלט אַריינגיין, איז געווען פאַרשפּאַרט די טיר, האָט מען געזאָגט ער לערנט. האָט ער זיך אַנידערגעזעצט ביי די טיר, און ער האָט אים אויסגעהערט לערנען. האָט ער געהערט צוויי קולות לערנען, 'ער' לערנט, און 'נאָך איינער'. געוויס - האָט ער פאַרשטאַנען - מִסְתָּמָא איז עמיצער דאָ, און מ'לערנט צוזאַמען.

דערנאָך האָט מען אויפגעמאַכט די טיר, האָט ער נישט געזען קיינעם, האָט ער זיך זייער געוואונדערט. האָט ער געפרעגט דעם זיידען זכרוננו לברכה וואָס איז דאָס, איך האָב דאָך געהערט 'נאָך אַ קול'.

האָט דער זיידע געזאָגט, דו ווייסט דען נישט וואָס ס'שטייט אין תנא דבי אליהו [אַז] יחיד ששונה, הקדוש ברוך הוא יושב ושונה כנגדו. זאָגט ער, דאָס זענען געווען די צוויי קולות^{נב}.

^{נב} בתנחומא ראה (סימן יא): בזכות מעשרות מתחטאין [פי' בעץ יוסף: מתטהרין] ישראל לפני המקום וכו', דכתיב וְשִׁמְחָתָהּ בְּכָל הַיּוֹם אֲשֶׁר נָתַן לָהּ ה' אֱלֹהֶיהָ, ואין טוב אלא תורה שנאמר (משלי ד, ב) כִּי לֵקַח טוֹב נִתְּחִי לָכֶם וְגו', לפיכך משה מזהיר את ישראל עֲשֹׂה תַעֲשֶׂה.

^{נא} בתנא דבי אליהו (פרק יח): מאי שפכי כמים לכך נכח פני ה' (איכה ב, יט). מכאן אמרו כל תלמיד חכם שיושב וקורא ושונה ועוסק בתורה, הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו, שכאן נאמר נכח פני ה', ולהלן הוא אומר (מלכים א' כ, כט) וַיִּחַנו אֵלֶּה נִכַּח אֵלֶּה וְגו', מה להלן פניהם של אלו נוכח פניהם של אלו ופניהם של אלו נוכח פניהם של אלו, אף כאן.

^{נב} ועיין בסיום הש"ס כ"ט שבט תש"כ, שהביא רבינו גם כן עובדא זו, וז"ל שם: דער ליסקער רב זכרוננו לברכה איז אַמאָל געקומען צום זיידן זכרוננו לברכה צום ישמח משה, און ער איז געווען צוגעשפּאַרט וואו ער האָט געלערנט, [ואמרו לו] מ'קען נישט אַריינגיין, ער לערנט היצט. [און] ער האָט זיך אוועקגעזעצט פּאַרנט, [וואו] מ'האָט אים אַרויסגעהערט דאָס קול, מ'האָט אים געהערט לערנען. און ער האָט געהערט נאָך אַ קול, [ווי] מ'האָט געלערנט אינאיינעם, האָט ער פאַרשטאַנען אַז ס'איז דאָ עמיצער דערינען, און ער לערנט מיט אים, זיי לערנען צוזאַמען, האָט ער געוואָרט. [אָבער] ווען מ'האָט אויפגעמאַכט די טיר און ער איז אַריינגעקומען, האָט ער נישט געזעהן קיינעם, - [און] מ'האָט נישט געקאָנט אַרויסגיין [אָבער], - ער האָט קיינעם נישט געטראָפּן,

פז

אמנם לכאורה אם הקב"ה יושב ושונה כנגדו, הרי אמרו בנמרא דכשהקב"ה עוסק בתורה, אז דן כפי שורת הדין ולא לפנים משורת הדין. והרי לכאורה הא אין העולם יכול להתקיים בדין

על כל פנים [שטייט אַז] יחיד ששונה, [איז] הקדוש ברוך הוא יושב ושונה כנגדו. נו [אָבער] די גמרא זאָגט דאָךְ^{לג} [אַז] ווען הקדוש ברוך הוא איז עוסק בַּתּוֹרָה, דעמאָלטס איז נישטאָ קיין לַפְּנִים מִשּׁוֹרֵת הַדִּין. קומט אויס איז דאָךְ נאָךְ אַ חֲסֵרוֹן [לכאורה, במה ששונה כנגדו, שהרי] בְּדִין קאָן דאָךְ נישט זיין הָעוֹלָם מִתְקַיֵּם.

פז

אמנם בזכות מצות מעשרות, הרי גם הדין עצמו מתהפך לרחמים כדלעיל, ושפיר העולם מתקיים

נאָר ביי מַעֲשֵׂר איז דאָךְ הַשְׂקִיפָה מִמַּעוֹן קְדוֹשׁ, דאָס איז דאָךְ מִהֶפֶךְ דִּין לַרַחֲמִים, אַזוי ווי דער פֿרשת דרכים זאָגט^ד [ווען איז] יֵשֶׁב עוֹלָם לַפְּנֵי אֱלֹקִים, אַז ס'איז חֶסֶד וְאַמֶּת מִן יִנְצְרֶהוּ.

פח

וזה שאמרו במדרש, וְשִׁמְחָתָהּ בְּכָל הַיּוֹם, זו תּוֹרָה. ואם תאמר אם כן יתנהג הקב"ה בדין והאין נתקיים, לזה אמר לכך משה מזהיר את ישראל עֲשֵׂר תַעֲשֶׂר, ובכח מצות מעשר נוכל להתקיים

איבערדעם דאָס איז דער פֿשט. וְשִׁמְחָתָהּ בְּכָל הַיּוֹם, אין טוב אלא תורה, קענסט דיך 'פרייען' טאָקע מיט די תּוֹרָה, וואָרן הקדוש ברוך הוא יושב ושונה כנגדו. איי בשעת זיי לערנען און ס'וועט זיין הקדוש ברוך הוא יושב ושונה כנגדו, איז דאָךְ [דער] תּוֹקֶף מִדַּת הַדִּין, [ואם כן] וויאָזוי וועסטו אויסהאַלטן. לכך משה מזהיר את ישראל עֲשֵׂר תַעֲשֶׂר, [און ביי] עֲשֵׂר תַעֲשֶׂר איז הַשְׂקִיפָה, דאָס איז מִהֶפֶךְ מִדַּת הַרַחֲמִים, [וממילא] קען זיין אַ קיום.

פט

ישוב קושיא ז

ובזה יובן רמז ברכת כהנים בפרשת 'פֿה' תאמר לְבִית יִעֲקֹב. כי ברכת כהנים הוא המבטלת הקללות, ומהפך הכל לרחמים

איבערדעם קאָן זיין, [פאָרוואָס] ביי מִתֵּן תּוֹרָה האָט מען אַנידערגעשטעלט [רמז ענין ברכת כהנים, בפרשת 'פֿה' תאמר לְבִית יִעֲקֹב, הנאמר קודם מתן תורה].

צ

וואָרן ער זאָגט דאָךְ, דער ירושלמי זאָגט דאָךְ אַז די בְּרַכַּת כֹּהֲנִים איז מִבְּטֵל דעם תּוֹקֶף הַדִּין, [כאָטשיג ס'שטייט] קֵל זֹעֵם, לא עלינו אַ שאַרפּע קללה, איז [אָבער עס] מִבְּטֵל די בְּרַכַּת כֹּהֲנִים.

צא

ובפרשה זו נאמר 'וְאַתֶּם' תִּהְיוּ 'לִי' מִמְּלֶכֶת כֹּהֲנִים וגו' קדוש, שוה רומז על שהקב"ה שונה בתורה ביחד עם ישראל, וכן אמר על זה אַם שְׂמוֹעַ תִּשְׁמְעוּ 'בְּקוֹלִי', שאם יקבלו לעסוק בתורה לשמה, יזכו גם לשמוע קולו ית' בתורה [והנה] דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים האָט דאָ געגעבן די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה, [ואמר להם] 'וְאַתֶּם' תִּהְיוּ 'לִי' מִמְּלֶכֶת כֹּהֲנִים וגו' קדוש, ס'זאָל זיין אינאיינעם [אתם עם הקב"ה, בעסק

האָט ער זיך זייער געוואונדערט. האָט ער עפעס א פֿרעג געגעבן, איך האָב דאָךְ געהערט עפעס צוויי קולות, האָט ער אים געזאָגט ווייסטו דען נישט וואָס ס'שטייט אין תנא דבי אליהו [אַז] הקב"ה יושב ושונה כנגדו.

התורה. און דער בורא כל עולמים האָט זיי דאָך געבעטן מ'זאל מ'קבל זיין, אַם שמוע' תשמעו 'פּקל'י' [שיזכו לשמוע גם קולו של הקב"ה בעוסקם בתורה, וכעובדא שהיה אצל היש"מ, והיינו], מ'זאל מ'קבל זיין [לעסוק בתורה לשמה, באופן אז] מ'זאל זיין הקדוש ברוך הוא יושב ושונה כנגדו.

צב

וכדי שלא יתייראו דאם כן האיד יוכל העולם להתקיים, לזה הוכיח להם ענין ברכת כהנים, שעל ידה יתהפך גם הדין לרחמים, ויכולו להתקיים גם בדין שהיא מדת אמת

און אז הקדוש ברוך הוא וועט עוסק זיין כסדר בתורה, דאָס איז דאָך מדת אמת, [שהוא] תלוקה הדין, [אם כן לכאורה] וויאזוי וועט מען אויסהאלטן.

[איבערדעם] האָט ער געזאָגט ס'איז דאָ די ברכת כהנים [וואָס] איז מ'בטל דעם תוקף הדין, איבערדעם האָט מען [דאָרט] געשטעלט דעם 'פה' תאמר לבית יעקב, איבערדעם האָט מען אַראָפּגעשטעלט דעם פה תאמר לבית יעקב [שרומז על ברכת כהנים, וממילא לא יתייראו מתוקף הדין של מדת האמת, המתעורר על ידי עסק התורה].

צג

דרושים בענין קבלת התורה"

ביאור ענין הפסוק: פה תאמר לבית יעקב – לדרכינו דלעיל

ובזה יש לבאר גם מה שאמרו בדברשה זו היתה אמירה רכה לפשוטי עם, ודברים קשים לבני העלייה

מיט דעם קאָן זיין אפשר אויך דאָס, קען זיין 'אינאיינוועגס' [לבאר גם הפסוק פה תאמר לבית יעקב ותגיד לבני ישראל].

דער פֿשט איז דאָך ייט [אין דעם] בית יעקב, [אז] פֿאַר די פֿשוטי עַם האָט ער געזאָגט אַמירה רכה, און פֿאַר די בְּנֵי עֲלִיָּה [האָט ער געזאָגט] דְּבָרִים קָשִׁים כְּגִידִים. [וקשה דלא מצינו כאן שני אופני דיבורים].

צד

והוא ע"פ המבואר בנגמרא בפסוק שאמר חזקיהו הנה לשלום מר לי מר, דהכוונה דאף בשעה ששיגר לו הקב"ה שלום, היה מר לו, במה שאמר לו שהוא בזכות דוד המלך וקינו, ומוזה הבין שהוא עצמו אינו ראוי לזה

[ויש לומר דהנה] די גמרא זאָגט אין ברכות דף י"ט, חזקיהו המלך האָט געזאָגט (ישע"י

חג השבועות תשכ"ג חל ביום ד' ה' נשא, ושבט נשא היה בסמוך לאחר חג השבועות. [נולחלן בסוף הדרוש (בהנפס בחלק א' של הקונטרס) האריך רבינו שהארת חג השבועות נמשך בכל ז' ימי תשלומין שלאחריו].

ט עיקר הענין מבואר בתרגום יונתן, ובמכילתא (יתרו שם), ושמות רבה (כח, ב), ותנחומא (מצרע סימן ח), ופרקי דרבי אליעזר (פרק מא). אבל שם איתא בית יעקב אלו הנשים ובני ישראל אלו האנשים, וכן הוא ברש"י (יתרו שם). אבל בכמה ספרים ומפרשים כתבו דבית יעקב אלו הפשוטי עם, ובני ישראל הם הבני עליה, ולדוגמא עיין בעקידת יצחק (שער מד), ובאור החיים הק' (יתרו שם), ובהפלאה (כתובות, הקדמה אות א), ובנועם אלימלך (יתרו), וכן הביא הייטב לב (ואתחנן) בשם אהבת שלום, וכן היה רגיל בפי רבינו להזכיר כן בשם חז"ל. ועיין בזה הקדוש (ח"ב עט: בסוף העמוד).

ג בנגמרא ברכות (י): אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא, כל התולה בזכות עצמו [פירש"י: שאומר בתפלתו עשה לי בזכותי, כגון חזקיהו שאמר (ישע"י לח, ג) וְכֵן נָא אֶת אֲשֶׁר תִּתְּנֵלְכֶמִּי לַפְּנֵיךָ וְגו'], תולין לו בזכות אחרים. וכל התולה בזכות אחרים, תולין לו בזכות עצמו. משה תלה בזכות אחרים, שנאמר (תשא לב, יג) וְכֵן לֹאֲכַרְהֶם לִיצְחָק וְלִישָׁרָאֵל עֲבָדֶיךָ, תלו לו בזכות עצמו, שנאמר (תהלים קו, כג) וַיֹּאמֶר לְהַשְׁמִידֶם לִילֵי מִשָּׁה בַחֲזִירוֹ עֲמִיד בַּפָּרֶץ לַפְּנֵי לְהַשִּׁיב חֲמָתוֹ מִהַשְׁחִית. חזקיהו תלה בזכות עצמו, דכתיב (ישע"י לח, ג) וְכֵן נָא אֶת אֲשֶׁר תִּתְּנֵלְכֶמִּי לַפְּנֵיךָ, תלו לו בזכות אחרים, שנאמר (מלכים ב' יט, לד) וְגִגְיוֹתַי אֶל הָעִיר הַזֹּאת לְהוֹשִׁיעָהּ לְמַעַנִי וּלְמַעַנֵּי דָוִד עַבְדִּי. והיינו דרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב הנה לשלום מר לי מר, אפילו בשעה ששיגר לו הקב"ה שלום, מר הוא לו.

לח, יי) הִנֵּה לְשָׁלוֹם מֵר לִי, הקדוש ברוך הוא [אפילו] ווען ער איז שׂיגֵר לִי שְׁלוֹם, ווען ער שיקט מִיר שְׁלוֹם, איז אויך מֵר לִי, פֶּאֶרְוּאָס, [לפי שאמר לו הקב"ה] (מלכים ב' כ, ו) וְגִנֹּתִי עַל הָעִיר לְמַעַן דָּוֵד עַבְדִּי, קומט אויס אַז ער [חזקיהו] איז נישט רָאוּי אַלײַן, נאָר לְמַעַן דָּוֵד עַבְדִּי.

און רש"י אויפן פסוק אין ישעי' ^א הִנֵּה לְשָׁלוֹם מֵר לִי, איז ער עס מסביר, אַז ער האָט אים געזאָגט לְמַעַן דָּוֵד עַבְדִּי, זעט דאָךְ אויס אַז ער איז אַ חוּטאַ, איבערדעם האָט ער באַקומען מְרִירוֹת, [ווייל פון דעם] זעט דאָךְ אויס אַז 'ער' איז נישט רָאוּי [בזכות עצמו. אז] ס'קען נישט זײַן נאָר לְמַעַן דָּוֵד עַבְדִּי, איז דאָךְ אַ סִּמָּן [אז] איך האָב געזינדיגט.

איבערדעם [אפילו] ווען לְשָׁלוֹם, איז מֵר לִי. אַזוי זאָגט דאָךְ די גמרא.

צח

והנה בבאן דרשו במדרש דלעיל מהפסוק 'כֹּה' תֹּאמַר לְבֵית 'יַעֲקֹב', דוכו ישראל לברכת כהנים רק בזכות יעקב אבינו, או שאר האבות. וזוהו הבינו הבני עליה כי יהיו זמנים שלא יהיו ישראל ראויים לזה בזכותם, רק בזכות האבות. וזה היה להם דברים קשים, וכדרך שאמר חזקיה על זה מֵר לִי מֵר

היצט לאַמִּיר'זשע זען. דער 'כֹּה' תֹּאמַר לְבֵית 'יַעֲקֹב', ווי דער דָּרֵשׁ זאָגט^ה, [אז] זיי וועלן האָבן בְּרִכַּת כֹּהֲנִים אין זְכוּת פֿון יַעֲקֹב אבינו. קומט אויס האָט מען זיי דאָךְ דאָ שוין מְרִמָּז געווען אַז נישט בְּזְכוּתָם, ווען מ'איז געגאנגען געבן די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה. און פֶּאֶרְוּאָס טאַקע, [הרי נאמר להם כאן] וְהִיִּיתָם לִי סֶגְלָה וְשִׁמְרָתָם אֶת בְּרִיתִי, [ועל כרחק דלא רמז כן על אותו הדור, אלא על דורות האחרונים שלאחר החורבן, שעל זה אמרו דמיום שחבר בית המקדש אין לך יום וכו', וברכת כהנים מבטלתן].

[ונמצא] האָט מען 'שוין' געזאָגט אַז ס'וועט זײַן אַ זמן, נאָכ'ן חורבן, וואָס מ'וועט נישט רָאוּי זײַן אַלײַן, נאָר אין זְכוּת פֿון די אָבוֹת הַקְדוּשִׁים.

צו

מילא די פֿשוּטִי עַם [חשבון] יהיה איך שיהיה, זאָל זײַן אין זְכוּת פֿון די אָבוֹת הַקְדוּשִׁים, אַבִּי דער אייבירשטער העלפט. [ולכן אצלם] איז אמירה רבה [דער] כֹּה תֹּאמַר. אָבער פֶּאֶר די בְּנֵי עֲלִיָּה איז דאָס מֵר לָהֶם, אַז זיי האָבן געזען אַז נאָךְ קִבְּלַת הַתּוֹרָה וועט נאָךְ זײַן אַזאַ זמן אַז מ'וועט נישט רָאוּי זײַן אַלײַן, נאָר מיטן פֿת פֿון די אָבוֹת הַקְדוּשִׁים, [וואָס פֿון דעם] איז אַ סִּמָּן אַז ס'איז דאָ חֲטָאִים, און די חֲטָאִים זענען גורם אַז זְכוּתָא דַּצְבוּר איז נישט מִסְפִּיק, [נאָר] אַזויפֿיל וועט מען האָבן בַּצְבוּר^ב, אַז מ'וועט האָבן די בְּרִכַּת כֹּהֲנִים, [וואָס צו דעם] מוז מען אויסקומען נאָר צו זְכוּת אָבוֹת, [וממילא] איז לְשָׁלוֹם איז מֵר לִי, [ולכן] 'דאָס' איז געווען דברים קשים כגידים.

צז

אבל הפשוטי עם להם היה זה אמירה רבה, כי אצלם העיקר הוא רק שיזכו לישועה ורחמים, ולו יהא אפילו בזכות האבות נאָר פֶּאֶר פֿשוּטִי עַם איז דאָךְ נישט קײַן נִפְקָא מִיָּנָה, ווייסט מען דאָךְ, זיי זענען זיך מיט 'דעם' מַחֲיָה אויך, אַבִּי דער אייבירשטער העלפט [אידן].

^א ברש"י ישעי' (י, יי): הִנֵּה לְשָׁלוֹם מֵר לִי מֵר. כשנבשרתי שלום, אף הוא לי מֵר, שהרי תלו לי הרפואה בזכות אחרים, כֹּה אָמַר ה' אֱלֹקֵי דָּוִד אֲבִיךָ (מלכים ב' כ, ה), לְמַעַנִי וּלְמַעַן דָּוִד עַבְדִּי (שם יט, לד. וישעי' לז, לה), כאן הודעתי שאני חוּטאַ, כִּךְ פִּירְשׁוּ חֲכָמִים.

^ב דאָן נשיאות כפים בפחות מעשרה, וכמבואר בגמרא מגילה (כג, ב) וּבְשִׁלְחָן עֵרוֹךְ (אור"ח קכח, א).

צח

ווען מ'האט גיווען זוכה געווען, מ'זאל האבן דערווייל [שוין] די ישובה שלימה, העט פאר 'אונז' (דור של פשוטי עם) אויך גוט געווען. ביז דער בורא פל עולם וועט העלפן, מ'וועל מיר טון תשובה שלימה [ונזכה גם בזכות עצמנו], ביז דערווייל [נושע על כל פנים בזכות האבות].

[און] מ'זאל קאנען 'דערווארטן' די צייט וואס מ'וועל מיר טון תשובה שלימה, [וואס דאס] וועט שוין זיין [לאחר הישועה, ווען] אליהו וועט קומען לעשות שלום בעולם^{טו}, די השפעת השלום וועט קומען, [אז] מ'וועל מיר טון תשובה שלימה. ס'וועט אראפקומען די אמת'דיגע השפעה פונעם ישא ה' פניו אליה וישם לה שלום^{טז}.

צט

ביאור המדרש: הביאו לי ספר יוחסין שלכם (באופן ראשון) וכן יתפרש על דרך זה דברי המדרש: כשקבלו ישראל התורה נתקנאו אומות העולם מה ראו אלו להתקרב יותר, אמר להם הקב"ה הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאין בני קען זיין [אז] מיט דעם איז פארענטפערט טאקע 'דער' מדרש אויך^{טז}. בשעה שקבלו ישראל את התורה נתקנאו בהם אומות העולם מה ראו אלו להתקרב יותר מן האומות. סתם הקדוש ברוך הוא פיהם, ואמר להם הביאו ספר יוחסין שלכם [כשם שמביאין בני].

ק

וקשה כמה נתקנאו, והלא הציעו התורה גם להם, ולא רצו לקבלה. וגם מהו התשובה על זה, מענין ספר יוחסין [א] ס'איז דאך ידוע די קשיא, [דלכאורה] וואס האבן זיי זיך מקנא געווען, [והלא הציעו התורה גם להאומות, און] 'זיי' האבן דאך נישט געוואלט^{טז}. [ב] און וואס איז דער תירוץ [אויף דעם, אז הביאו לי] ספר יוחסין.

קא

אמנם לדרכינו יש לומר, דהנה באור החיים הק' ביאר מה שלא רצו לקבלה, לפי שאמרו שכל עצמם ושורשם הוא משורש העבירות, ואם יקימו התורה יתבטלו ממצרים נאך דאס קען זיין, ווייל דאס [מה שלא רצו לקבל] איז אויך נאך געווען ווייל לא תרצו [היה קשה עליהם לקבלו, או שאר לאוין]^{טז}.

^{טו} כמבאר במשנה דעדיית (ז, ה). וכמו שמאריך רבינו בזה להלן בהדרוש (וכבר נדפס בחלק א' של הקונטרס, וכעין לעיל שם באות ג) דהכוונה שיעשה שלום בין ישראל לאביהם שבשמים, על ידי שיחזירו בתשובה שלימה, ומבאר בזה ענין הפסוק ישא ה' פניו אליה וישם לה שלום.

^{טז} בילקוט שמעוני ריש במדבר (רמז תרפד): בשעה שקבלו ישראל את התורה, נתקנאו אומות העולם בהן, מה ראו להתקרב יותר מן האומות. סתם פיהן הקב"ה, אמר להן הביאו לי ספר יוחסין שלכם, שנאמר (תהלים צו, ז) ה' מ'שפחות עמים, כשם ש'בני מביאין, וי'ילדו על מ'שפחתם. • לכך מנאם בראש הספר הזה אחר המצות, [שנאמר בסוף בחקותי] אלה המצות אשר צוה ה' את משה אל בני ישראל ב'הר סיני, ואחר כך י'דבר ה' ב'מדבר סיני ש'או את ראש כל ע'דת בני ישראל, שלא זכו ליטול את התורה אלא בשביל היוחסין שלהן.

^{טז} כמבואר בגמרא עבודה זרה (ב): [ויאמר ה' מ'סיני בא ו'זרח מ'שעיר ל'מו [הופיע מהר פארן וגו'] (ברכה לג, ב), וכתיב (חבקוק ג, א) א'לוך מ'תימן י'בוא וגו'. מאי בעי בשעיר, ומאי בעי בפארן [פירש"י: פארן ארץ ישמעאל, דכתיב בהר (וירא כא, כא) ו'ישב ב'מדבר פארן]. אמר רבי יוחנן, מלמד שהחזירה הקב"ה על כל אומה ולשון, ולא קבלוה, עד שבא אצל ישראל וקבלוה.

ובתנא דבי אליהו זוטא (פרק יא): צא ולמד, מיום שנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים ובאו להר סיני לקבל את התורה, חזר הקב"ה על כל אומה ולשון ואמר להם שיקבלו את התורה, ולא קיבלו אותה וכו'. [וכעין זה הוא בספרי דלהלן, ובעוד כמה מדרשים. ועיין ברמב"ן (ברכה שס)].

^{טז} וכמבואר בספרי (ברכה, פסקא ב): [ויאמר ה' מ'סיני בא, כשנלה המצות ליתן תורה לישראל, לא על ישראל לבד

[ור"י] זיי גיבן דאָך צו פאַרשטיין, - דער אור החיים הקדוש¹⁰, - זיי האָבן געזאָגט ס'איז אַ בטול המציאות [שלהם, טאָמער] אַז זיי וועלן דאָס מקבֿל זיין, [ווייל] זייער שורש איז נאָר פון 'דאָרטן' [מבחינת הרע של אותה העבירה], און אַזוי [אם יקבלו התורה] וועלן זיי בָּטל בַּמַּצִּיאוֹת ווערן.

קב

אמנם הלא בברכת כהנים יכולים להפוך כל הרע לטוב, ולזה כששמעו שנתנו לישראל גם ברכת כהנים עם התורה, על זה טענו דאם היו נותנים להם כח גדול כזה, היו גם הם יכולים קבל אותה

[אמנם הלא] קען דאָך זיין, [אז] ווען מ'גייט [פאר] 'זיי' אויך בְּרַכַּת כַּהֲנִים [שבכוחה הוא]

הוא נגלה אלא על כל האומות. בתחילה הלך אצל בני עשו, ואמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כתוב בה, אמר להם לא תרצח, אמרו רבש"ע כל עצמו של אותו אביהם רוצח הוא, שנאמר (תולדות כו, כב) וַהֲרִידִים יְדֵי עֵשָׂו, ועל כך הבטיחו אביו, שנאמר (שם, מ) וְעַל חֶרְבֶּךָ תַחֲיֶה. הלך לו אצל בני עמון ומואב ואמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כתוב בו, אמר להם לא תנאף, אמרו לפניו רבש"ע עצמה של ערוה להם היא, שנאמר (וירא יט, לו) וַתַּהַרְגֵן שְׁתֵּי בָנוֹת לוֹט מֵאֲבִיהֶן. הלך ומצא בני ישמעאל, אמר להם מקבלים אתם את התורה, אמרו לו מה כתוב בה, אמר להם לא תגנוב, אמרו לפניו רבש"ע כל עצמו של אביהם לסטים היה, שנאמר (לך טו, יב) וְהָוָא יִהְיֶה פְּרָא אָדָם. ○ לא היתה אומה באומות שלא הלך ודבר ודפק על פתחה מה ירצו ויקבלו את התורה, וכן הוא אומר (תהלים קלח, ד) יוֹדוּךָ ה' כָּל מַלְכֵי אֶרֶץ פִּי שִׁמְעוּ אִמְרֵי פִּיךָ. יכול שמעו וקיבלו, תלמוד לומר (יחזקאל לג, לא) וְאוֹתָם לֹא אֶעֱשֹׂו, ואומר (מכה ה, יד) וְעֲשִׂיתִי בָאֶף וּבְחֶמֶה נֶקֶם אֶת הַגּוֹיִם אֲשֶׁר לֹא שָׁמְעוּ. אלא אפילו שבע מצות שקיבלו עליהם בני נח לא יכלו לעמוד בהם, עד שפרקום ונתנום לישראל. משל לאחד ששילח את חמורו ואת כלבו לגורן, והטעינו לחמורו לתך ולכלבו ג', סאים, והיה החמור מהלך והכלב מלחית, פרק ממנו סאה ונתנו על החמור, וכן שני, וכן שלישי. אף כן, ישראל קבלו את התורה בפירושה ובדקדוקיה, אף אותם ז' מצות שקיבלו עליהם בני נח לא יכלו לעמוד בהם עד שפרקום ונתנום לישראל, לכך נאמר וַיֹּאמֶר ה' מִסִּינֵי בָא וְנִרְחַם מִשְׁעִיר לְמוֹ הוֹפִיעַ מִהָר פָּאָרָן וגו'. [וכן הוא בפסיקתא רבתי (פרשה מא), ושם איתא הלשון שהשיבו האומות 'כל עצמם של אותם האנשים' הם מלאוין אלו. ועיין בענין זה גם בפרקי דרבי אליעזר (פרק מא)].

¹⁰ באור החיים הק' יתרו (יט, ה): והצצתי בהשכלת דבר זה, שאמר ז"ל בספרי בפרשת וזאת הברכה וז"ל כשנגלה ה' על ישראל לתת התורה הלך אצל בני עשו וכו' אמרו לפניו רבש"ע כל עצמו של אותו אביהם רוצח היה וכו', הלך אצל עמון ומואב וכו' אמרו לו כל עצמה של ערוה להם הוא, הלך ומצא בני ישמעאל וכו' כל עצמו של אביהם לסטים היה וכו', עד כאן. הנה מאמר זה תמוה הוא, כי מה יצדק אנוש עם קל, ומה טענה פתוהו זו, וכי בשביל שאביהם רשע היה טענה הנשמעת, ועוד מי שאכל שום וריחו וכו' (שבת לא:). ותגדל הקושיא איך קיבל ה' את טענתם, כנשמע שיש בה ממש.

אכן אשכילך, כי כל אשר עיניך תחזינה בתורתינו בין במצות עשה בין במצות לא תעשה, טעם הדברים הוא כי ה' בחן במה שברא, והכיר בחינת הרע והבדילנו ממנו, ובחן בחינת הטוב וקדשנו בו וכו' [עיי"ש עוד]. ותמצא כי בעת צוות ה' על דברים האסורים, יאמר אל תשקצו את נפשתיכם (שמיני יא, מג), אל תטמאו וגו' (אחרי יח, כד), גם יזכיר העריות בשם תועבה, וכדומה לזה. להגיד בהם האלקים, כי כל מחשבותיו הם לשמור אותנו להיות בבחינת הקדושה וצונו להיות קדושים. ויש לך לדעת, כי כל בחינת מעשה הרע יש לה שורש בבחינת רוח הטומאה, וכל בחינת מעשה הטוב היא בחינת שורש הקדושה והטהרה, והנה כל מצוה שצונו ה' עליה לכל עשותה, שמה הוא שם בחינת הרע שממנו הוא, כמו שתאמר שיקוף הניאוף שורש בחינת הרע כך שמו, הגול כמו כן כך שם שורש בחינת הרע, ובעת עשות האדם מפעל הרע הנה הוא מחזיק שורשו הרע, ובעת שיהיה נזהר מעשותו הנה הוא ביטולו וכו'. ודע כי מעשה האדם יגיד על שורש נפשו, אם שורש ראש ולענה שהוא בחינת הרע, או אם שורש המתוך והערב שהוא בחינת הקדושה, וכבר כתבתי ענף מזה בפרשת ויחי (מט, ג) בפסוק רְאוּבֵן בְּכָרִי וגו'.

ובזה מצינו מאור הברייאת שבאנו עליה, כי טענה נצחת טענו ג' הכתות, עשו, ישמעאל, עמון ומואב, כל אחד למה שנוגע לו. עשו אמר כי שורש נפשותם הוא מבחינת הרע ההוא ששמו רציחה, ממנו הוא כמעשהו, ובעת קבלתם הדבר זה הוא שלילת הויתם. וכמו כן עמון ומואב, וישמעאל. וזה הוא שדקדק כל אחד ואמר כל עצמו של אביהם וכו', פירוש כל הווייתו הוא בנויה מבחינת הרע ששמה רוצח, וכמו כן אמרו מואב וכו' עצמה של ערוה פירוש שאתה מצוה עליה, להם היא, פירוש הם בחינתה, ואיך יקבלו ההפכיות, אם כן זה הוא ביטולם. וכן ישמעאל אמר כל עצמו של אביהם לסטים היה, פירוש בחינת הרע הנקראת לסטים, ומעשיהם היה מגיד על בחינת נפשם מאיזה מקום באה, והנה עמון ומואב הוכיחו בטענתם מעיקר הויתם שהיתה מבחינת הניאוף, אבל אדום וישמעאל לא הוכר הדבר מעיקר הבנין, אלא ישמעאל על פי מלאך שאמר וְהָוָא יִהְיֶה פְּרָא אָדָם וכו' בכל (בראשית טו יב), הרי כי מגיד לה שורשו כי הוא זה, ועשו על פי יצחק כאומרו וְעַל חֶרְבֶּךָ, פירוש שאתה מאותה בחינה.

ס'זאל מביטל זיין אלע גזרות רעות [ולהפך הכל לטובה], העטן 'זיי' אויך גיווען געווען מקבל געווען די תורה [כי אזי היה בכוחם להפך שורשם מרע לטוב, ולא יתבטלו ממציאותם על ידי שיכלו התורה].

[וממילא אויף 'דעם'] האבן זיי א טענה [למה לא הציע להם גם ברכת כהנים עם התורה].

קג

הגם [כי באמת] זיי העטן נישט גיווען געוואלט [לקיים התורה] 'אזוי אויך' [אף אם היו נותנים להם ברכת כהנים]. אבער על כל פנים א טענה קאנען זיי האבן, [וזה שטענו לומר] מה ראו אלו להתקרב יותר מן האומות, זיי [אידן] זענען נתקרב געווארן יותר מן האומות ווייל מ'האט זיי געגעבן א פה פון ברכת כהנים, און פאר אונז האט מען דאס נישט געגעבן.

קד

ועל זה השיב להם הקב"ה הביאו לי ספר יוחסין שלכם כשם שמביאים בני, שהרי גם ישראל לא זכו לזה אלא בכח זכות האבות הק', ואתם אין לכם זכות האבות

האט דער בורא כל עולמים געזאגט הביאו לי ספר יוחסין שלכם [כשם שמביאין בני, שהרי ברכת כהנים] דעס איז דאך אין זכות פון יעקב אבינו, און איין מאן דאמר [לערנט] אז אין זכות פון אברהם אבינו, [או יצחק אבינו]. דאס איז דאך ירושה [להם מאבותיהם, וממילא] האט מען [פאר] 'ענק' נישט געקאנט געבן [ברכת כהנים, ווייל] עטס וועט נישט ברענגען קיין ספר יוחסין פון וועמען עטס שטאמט קאנט עטס נישט ארויסברענגען, עטס האט נישט קיין פריערדיגע זכותים.

[שהרי לפי האמור] זעט מען דאך אז 'דאס' האט מען דאך געמוזט האבן [הזכות אבות לך, שהרי] פאר אידן אליין האט מען עס אויך נאר געגעבן אין זכות פון די אבות הקדושים, [וכמו שדרשו פון] דעם 'פה' יהיה ירעה, [און] דעם 'פה' תאמר, די ברכת כהנים וואס ס'ליגט אין דעם 'פה' תאמר, דאס האט מען זיי געגעבן נאר וועגן די אבות הקדושים האט מען דאס געגעבן.

קה

הקדמה לאופן שני בביאור המדרש: הביאו לי ספר יוחסין שלכם

ועוד יש לפרש בזה, על פי המובא לעיל דבכח התורה יכולין בני ישראל לפסוק גם האיד להתנהג למעלה בשמים

אדער גאר טאקע [לויט] דעס וואס איך האב פריער געזאגט [באות עז] [בביאור מה שאמר כשיש דין למטה אין דין למעלה].

[אז] דער בורא כל עולמים האט געגעבן די תורה הקדושה [לבני ישראל שהם למטה בארץ, ובזמן שהם שומרים התורה אז הכל מתנהג על פיהם].

קו

ובדרך זה ביארתי דברי המדרש: הרי נתן לכם הקב"ה את תורתו, ואם אין אתם עושין את הדין, הוא נוטל תורתו מכם

איך האב שוין געטייטשט אמאל לאנגס, [דעס] וואס שטייט [במדרש] אין פרשת

משפטים^ט אם שמרתם את הדינים [מוטב], שלא נתתי לכם התורה אלא על מנת שתשמרו את הדינים, ואם אין אתם שומרים את הדינים הריני נוטל תורתי מכם, אַז מ'וועט נישט האַלטן די דינים, וועל איך צונעמען די תורה.

קז

וקשה האך שיך ליטול את התורה, והלא מצווים ועומדים עליה

פרעגן זיי דאָך אַלע די קשײַא, וואו איז פאַרהאַנדן [אַז] מ'זאַל צונעמען די תּוֹרָה, [והלא] אפילו מ'איז אַ רשע גמור, ווייס איך וואָס מ'טוט, מ'גנב'עט און מ'גזל'ט, פונדעסטוועגן איז מען אַלץ נישט 'באַפרייט' פון די תּוֹרָה^ז, מ'נעמט עפעס צו די תּוֹרָה פון אים?

קח

אמנם הכוונה, דאס אין משמרים את הדינים, או הקב"ה נוטל מהם כח זה שיכולים לפסוק גם בשמים, וזה נקרא 'תורתו' שהקב"ה מתנהג בה למעלה

האָב איך געזאָגט אַמאַל, דער פֿשט איז, דער בורא כל עולמים פירט זיך דאָך [כביכול לפי הבית דין שלמטה], אידן זענען דאָך בַּכֶּח, דאָס בית דין של מטה, און כשיש דין למטה אין דין למעלה, מ'פירט זיך נאָך למעלה, נאָך די דינים שלמטה. [און דעס איז וואָס] דער בורא כל עולמים מיינט [בלשון] אני נוטל 'תּוֹרָתִי', מ'יין תּוֹרָה, וואָס 'איך' ברויך מיך צו פירן, ליגט דאָך אויך ביי אידן אין די הענט. און ווען אידן האַלטן אויף די דינים ווי ס'קער צו זיין, [איז] במקום שיש דין למטה אין דין למעלה, [ובאם לאו אזי ח"ו] אני נוטל 'תּוֹרָתִי' מִכֶּם, [להיות נוהג רק בדין שלמעלה ח"ו].

קט

וכעין זה מבואר בבני יששכר, דבומן שאין ישראל שומרין ומחשיבין משפטי תורה, אזי גם למעלה אין דינים על פי משפטי התורה שיש בה כמה דרכים לזכותם בדין, ואז יש קטרוג גדול ח"ו בדין שלמעלה

ער דער בני יששכר^א זאָגט אַזאַ מאָדע בחינה, אַז 'די' וואָס די תּוֹרָה הִקְדוּשָׁה איז נישט ביי זיי תָּשׁוּב, גייט ביי זיי אַלעס מיטן דין שלמעלה, [וואָס דאָרט] איז זייער

^ט בשמות רבה (ל, כג): וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים. הוּא הוּא דרכים (תהלים צט, ד) וְעַז מִלֶּךְ מִשְׁפָּט אֱהָב. אמר להם משה לישראל, הרי נתן לכם הקב"ה את תורתו, אם אין אתם עושין את הדינים, נוטל תורתו מכם, למה, שלא נתן לכם הקב"ה את התורה אלא על מנת שתעשו את הדינים, שנאמר וְעַז מִלֶּךְ מִשְׁפָּט אֱהָב. ואם עשיתם את הדינים עתיד הקב"ה להחזיר לכם בתי דינים שלכם, שנאמר (ישעי' א, כו) וְאֶשְׁכִּיב שְׁפִטָּי כְּבָרָאשָׁנָה, מה כתיב אחריו (שם, כז) צִיּוֹן כְּמִשְׁפֵּט תִּפְדֶּה.

^ז עיין בשו"ת רשד"ם (אה"ע סימן י). ועיין ענין זה באורך בדברי רבינו בשו"ת דברי יואל (נט, ה) [ובס"ג ראה תשי"ט לשון קדשו קונטרס ע, אות 80].

^א בבני יששכר (תשרי, ג, דרוש ב) האריך להמליץ בכמה דרכים האין לזכות את ישראל בדין על פי משפטי וכללי התורה, אפילו כשח"ו אין להם זכיות כל כך, וביאר בזה כמה פסוקים ומאמרי חז"ל. ואחר כך כתב שם וז"ל: ועפ"י תבין מה שאמרנו רז"ל (ירושלמי חגיגה פ"א, ה"ז) בפסוק אֲתִי עֹבֵד וְאֵת תּוֹרָתִי לֹא שָׁמְרוּ (ירמ' טז, יא), דרשו בו הלאי אותי עובד ואת תורת שמרו, והוא תמוה.

אבל על פי הנ"ל, כי כל הענינים הנ"ל שהקב"ה מתנהג עם ישראל, הנה הוא על פי מדת המשפט לבעלי התורה עפ"י התורה, אפילו אם ח"ו עוברים על כמה וכמה מצות, וח"ו יש בידם עבירות, אעפ"י כיון ששומרים את התורה, היינו כענין דבר חשוב שהאדם שומר אותה, הגם שאינו נהנה מן הדבר ההוא עכ"ז שומר אותו מחמת חשיבות הדבר, וכענין שתמצא באחאב (סנהדרין קב:) הגם שהיו הדור ההוא עובדין עבודה זרה, עכ"ז היו מכבדין את התורה ונצחו אז המלחמה עם בן הדד, דכיון שיששראל מראים חשיבות התורה ומשפטיה, הנה מתנהג עמהם השי"ת על פי משפטי התורה. ○ משא"כ כשאין התורה חשובה אצלם, דהיינו בהביאם משפטי ישראל ח"ו לפני ערכאות, או ח"ו הולכים בחוקת הגוים ונימוסיהם בדבר שאין היצר מכריחם, או בהמנע ח"ו בניהם מן התורה, ובלמדם לשונות הגוים וכיוצא, הנה בזה מראים ח"ו שאין התורה חשובה

שווער [דער דין. אָבער] אַז נישט, ווערט מען געהאַלפֿן מיטן דין שלמטה, מדה כנגד מדה, [לויט] אַזוי ווי די דיני התורה זענען.

קי

אופן שני בביאור המדרש: הביאו לי ספר יוחסין שלכם

והנה כח זה שיש לבית דין שלמטה, הוא גם כן כוכות אברהם אבינו, שלאחר המילה הבטיחו הקב"ה בכך, וכמבואר ברש"י וירא שאמר לו הקב"ה ואתה סימן לבניך, שעתיד אני להתייצב בעדת הדיינים והן יושבין, שנאמר אֱלֹקִים נָצַב בְּעֵדֹת קָל

[והנה] פון וואו האָט זיך דאָס גענומען [כח זה שיש לישראל בבית דין שלמטה, שהקב"ה מסכים עמהם, און] הקדוש ברוך הוא נָצַב בְּעֵדֹת קָל.

[נאָר] ס'שטייט אין [רש"י] פֿרשת וירא^{עב}, אמר לו [הקב"ה 'לאברהם'] שָׁב [ואני אעמוד], ואתה סימן לבניך, שנאמר [תהלים פב, א] אֱלֹקִים נָצַב בְּעֵדֹת קָל, זאָגט דאָךְ רש"י^{עב} [שעתיד אני להתייצב] בעדת הדיינים, אֱלֹקִים נָצַב, [כי] הֵם יושבים ואני עומד. [והכוונה לדרכינו, כי] הקדוש ברוך הוא שטייט גרייט, ער זאָל טון וואָס מ'זאָגט בבית דין שלמטה.

[ונמצא דכח זה] דאָס האָט זיך גענומען פון אַבְרָהָם אָבִינוּ, [וכמו שאמר לו הקב"ה] אתה סימן לבניך.

קיא

והנה להאומות העולם לא הציעו ליתן להם כח כזה, ועל זה טענו מה ראו אלו להתקרב יותר, שאם היה להם כח כזה, אז היו מתרצים גם הם לקבל התורה

דאָס קאָן זיין [בביאור המדרש בפרשת במדבר].

ווען די אומות הָעוֹלָם האָבן געהערט שקבלו ישראל את התורה, נישט נאָר 'זייער' תוֹרָה [מה שהציעו ליתן להאומות, וכעין וואָס פאַר] זיי האָט מען דאָךְ אויך געגעבן דינים וויאָזוי זאָלן זיך פירן^{עב}, אָבער [כח זה שיוכלו לפסוק הלכה גם] וויאָזוי מ'זאָל זיך נוהג זיין אין בית דין שלמעלה, האָט מען דאָךְ 'זיי' נישט געוואָלט געבן.

[וממילא] קאָן זיין [אז] ווען מ'גיט זיי אַזאַ שטאַרקן כַּח, העטן 'זיי' אפשר דאָס אויכעט גענומען. [איבערדעס] האָבן זיי גע'טענה'ט מה ראו אַלּו לְהִתְקַרֵּב יוֹתֵר מִן הָאוֹמוֹת, אַז מ'גיט אַזאַ שטאַרקן כַּח.

בעיניהם, הנה אנשים כאלו מראים בעצמם שאין להם חלק בתורה, ואפשר הם מן כתות הערב רב המבזים תלמידי חכמים ותלמידיהם, והמה שונאים את התלמידי חכמים יותר ממה ששונאים אומות העולם את ישראל, הנה אנשים כאלו לא ימנע עבורם ח"ו טובות ישראל, והש"י ידן את עמו בחסד להנטותם לתחיה ולישועה ולרחמים והכל בחסד והכל בדין עפ"י התורה כנ"ל, והאנשים החסאים האלה בנפשותם לא ישפטום במשפטי ישראל, כי בקשו להתרמות לגוי הארצות, והתורה אינה חשובה בעיניהם לשמרה עכ"פ בחשיבות. וזהו שאמרו רז"ל [אבות ה, ב] בבת קול שיוצאת מהר חורב ומכרות ואומרת אוי להם לבריות מעלבונה של תורה, הבן הדבר.

והנה הש"י כחפץ להצדיק עם זו, אמר הלאוי אותי עזבו ותורתי שמרו, כי אז אני יכול כביכול להטות משפטיהם לחסד על פי התורה וכו'. כי אפילו אם ח"ו ישראל יש בידם עבירות, הנה בבוא זמן הדין הנה זה דרכו ית"ש להתנהג עמהם ברחמים עצות מרחוק עפ"י משפטי התורה ויצאו בדימוס וכו', הוא דוקא כשעכ"פ התורה חשובה בעיניהם אפילו ח"ו יש בידם עבירות הוא מהכרח תאוות היצר, משא"כ בעזבם את התורה לילך ח"ו בנימוסי הגוים ומשפטיהם ומלבושיהם ולשונותיהם וכיוצא, דבר שאין היצר מכריח, הלא זה יורה שאין התורה חשובה בעיניהם, הנה לא יתנו בעצות הללו על פי התורה וכו'. [ויעי"ש עוד באורך].

^{עב} ברש"י וירא [יה, א]: [והוא] יֵשֵׁב [פֶּתַח הָאֵלֶּל]. יֵשֵׁב כתיב, ביקש לעמוד, אמר לו הקב"ה שָׁב ואני אעמוד, ואתה סימן לבניך, שעתיד אני להתייצב בעדת הדיינים והן יושבין, שנאמר אֱלֹקִים נָצַב בְּעֵדֹת קָל.

^{עב} בכלל ז' מצות בני נח.

קיב

ועל זה השיב להם, הביאו לי ספר יוחסין שלכם.
שהרי גם ישראל לא זכו לזה אלא בכח אברהם אבינו

[איין] מיד סתם [הקב"ה] את פיהם [ואמר] הביאו לי ספר יוחסין שלכם, ווייל 'דאס' האבן אידן פון אברהם אבינו.

קיג

ממילא איז דאס הא בָּהָא תְּלִיא [ב' האופנים שביארנו בזה].
[ווייל] דורכן פֿתֿ התורה [שיש לבית דין שלמטה] [וכאופן השני], איז דאך אַמֶּת 'מאַרץ'
תַּצְמַח, וְתִשְׁלַף אַמֶּת אַרְצָה [ומו שביארנו בזה לעיל], און דאס איז דאך מְבַטֵּל די דִּינִים
קָשִׁים [וכאופן הראשון]. דאס אַלעס איז הא בָּהָא תְּלִיא.

קלז

ברכת הקודש

דער בורא פֿל עוֹלָמִים זאָל העלפֿן:
מ'זאָל מיר די זְכוּיָה האַבן, [מ'זאָל] טאַקע זיין דְּבוּק אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה.
ס'זאָל זיין אַמֶּת מַאֲרֵץ תַּצְמַח, ס'זאָל אַרויסקומען אַ צְמִיחַת התורה, צְמִיחַת
הַאֲמֶת.

קלח

[עוד ביאור בפסוק וְתִשְׁלַף אַמֶּת אַרְצָה]
וְתִשְׁלַף אַמֶּת אַרְצָה, היינו דבאותם שיש להם מדת הענוה והם בבחינת ארץ ועפר,
שיך מדת האמת גם למטה. וזהו גם כן אַמֶּת 'מַאֲרֵץ' תַּצְמַח, מהצדיקים שהם עניים
ס'זאָל זיין טאַקע מַאֲרֵץ, קען זיין בְּפִשְׁטוּת [בביאור הכתוב] וְתִשְׁלַף אַמֶּת אַרְצָה,
[דהכוונה על מדת הענוה], ווער ס'איז ביי זיך שְׁפֵל [בבחינת 'אַרְץ' ועפר].
[ולכן] צְדִיקִים ווערן דאך אָנגערופן אַרְץ. [וכמו שעל הפסוק] וְהָאֲרֵץ לְעוֹלָם עֲמֻדַּת
[קהלת א, ד], זאָגט רש"י^{עד} דאָס מיינט מען צְדִיקִים, וואָס זיי זענען ביי זיך שְׁפֵל, בְּחִינַת
הַאֲרֵץ.
דאָרטן, אַז מ'מיינט נישט גאָרנישט, מ'מיינט נישט 'זיך', מ'לייגט 'זיך' אַוועק,
מ'איז שְׁפֵל [בעניין], דאָרט קאָן נאָך זיין אַ שְׂטִיקל אַמֶּת, ווייל מ'מיינט נישט זיך.
איז דאָס אַמֶּת 'מַאֲרֵץ' תַּצְמַח, וְתִשְׁלַף אַמֶּת אַרְצָה, דאָרט קען עס זיין [דער מדת
האמת], ווען ס'איז 'מַאֲרֵץ' תַּצְמַח.

קלט

דער בורא פֿל עוֹלָמִים זאָל העלפֿן:
מ'זאָל מיר זיין דְּבוּק אַמֶּת'דיג אין די תּוֹרָה הַקְּדוּשָׁה.

^{עד} ברש"י קהלת (א, ד): דור הולך ודור בא. כל מה שהרשע יגע ועמל לעשוק ולגזול, אינו מבלה את מעשיו, כי הדור הולך ודור אחר בא ונוטל הכל מיד בניו, כענין שנאמר (איוב כ, י) בְּנֵי יִרְצוּ דְלִים: וְהָאֲרֵץ לְעוֹלָם עֲמֻדַּת. ומי הם המתקיימים, הענוים הנמוכים, המניעין עצמם עד לארץ, כענין שנאמר (תהלים לו, יא) וְעָנִיִּים יִירָשׁוּ אֶרֶץ. ומדרש תנחומא אומר, כל צדיקי ישראל נקרא ארץ, שנאמר (מלאכי ג, כ) וְאַתֶּם תִּהְיוּ לִי אֶרֶץ חֲפָץ.

מ'זאל מיר די זכיה האבן, משים אל הלב צו זיין.
 מ'זאל מיר זוכה זיין צו תשובה שלימה.
 און צו דבקות התורה.
 און צו דבקות הקדוש ברוך הוא, והאמת.
 על כל פנים די אלע צייטן^ע.

דער אייבירשטער זאל העלפן:
 אידן זאלן ניצול ווערן מפל צרה וצוקה.
 מ'זאל מיר זוכה זיין צו זען במהרה ישועת כל ישראל ושמחתן.
 בהתרומוות קרן התורה וישראל.
 ובהתגלות כבוד שמים עלינו, במהרה בימינו אמן.

